

Vežanost za školu i izloženost rizičnim ponašanjima: postoje li rodne razlike?

Trkulja, Ema Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:368418>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**VEZANOST ZA ŠKOLU I IZLOŽENOST RIZIČNIM PONAŠANJIMA: POSTOJE LI
RODNE RAZLIKE?**

Diplomski rad

Ema Marina Trkulja

Mentorica: Prof. dr.sc. Vesna Buško

Zagreb, 2024.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio/la samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, lipanj 2024.

Ema Marina Trkulja

U izradi ovog diplomskog rada korišteni su podaci prikupljeni u okviru opširnog empirijskog istraživanja rizičnog ponašanja srednjoškolaca u Primorsko-goranskoj županiji. Projekt je proveden u suradnji Zavoda za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu pod vodstvom prof. dr. Petra Bezinovića, kojemu ovim putem zahvaljujem na ustupljenim podacima.

Sadržaj

Sažetak / Abstract	
Uvod	1
Adolescencija i rizična ponašanja	1
Vežanost za školu i rizična ponašanja	4
Odnos vežanosti za školu i izloženosti rizičnom ponašanju te razlike između djevojaka i mladića	8
Cilj	11
Problemi i hipoteze	12
Metoda	12
Sudionici	13
Mjerni instrumenti	13
Oblikovanje varijabli	14
Rezultati	15
Osnovni podaci	16
Postoji li povežanost između <i>privrženosti/predanosti</i> i <i>izloženosti</i> ?	17
Postoje li razlike između djevojaka i mladića u odnosima <i>privrženost/predanost-izloženost</i> ?	19
Rasprava	21
Metodološka ograničenja	26
Praktične implikacije i preporuke za buduća istraživanja	28
Zaključak	29
Literatura	30
Prilozi	33
Prilog 1	33
Prilog 2	34
Prilog 3	35
Prilog 4	36

Vežanost za školu i izloženost rizičnim ponašanjima: postoje li rodne razlike? **School bonding and exposure to risk behavior: are there gender differences?**

Ena Marina Trkulja

Sažetak: Istraživanja pokazuju da je vežanost za školu jedan od čimbenika koji smanjuju vjerojatnost rizičnih ponašanja adolescenata. Izloženost rizičnim ponašanjima važan je neposredni prediktor njihova nastanka. U svrhu boljeg razumijevanja načina na koji vežanost za školu ostvaruje svoju zaštitnu funkciju, u ovom je istraživanju ispitan odnos vežanosti za školu, tj. njezine dvije dimenzije (privrženost školi, predanost izvršavanju školskih obveza) i izloženosti rizičnim ponašanjima (pušenje, konzumacija alkohola i zlouporaba ilegalnih sredstava), te moguće rodne razlike tog odnosa. U istraživanju je korišten upitnik „Kako si?“ autora prof. Bežinovića, koji se sustavno koristi za praćenje rizičnih ponašanja učenika, a sudjelovao je 1931 učenik srednjih škola Primorsko-goranske županije. Rezultati upućuju na negativnu povežanost svake od dviju dimenzija vežanosti za školu i izloženosti rizičnom ponašanju: više vrijednosti *privrženosti* školi, baš kao i više vrijednosti *predanosti* izvršavanju školskih obveza povežane su s nižom razinom izloženosti rizičnim ponašanjima. Odnos *predanost - izloženost* je konzistentan u djevojaka i mladića, dok u odnosu *privrženost - izloženost* postoje rodne razlike: i u djevojaka i u mladića, viša razina privrženosti povežana je s nižom raznom izloženosti, no u mladića je ta povežanost izraženija. Ostali rezultati odgovaraju teorijskim očekivanjima: izloženost rizičnim ponašanjima viša je u mladića nego u djevojaka, u učenika viših nego u učenika nižih razreda, te u učenika strukovnih škola u odnosu na učenike gimnazija.

Ključne riječi: vežanost za školu, privrženost školi, predanost izvršavanju školskih obveza, rizična ponašanja, spol

Abstract: School bonding protects against adolescent risk behavior. Exposure to risk behavior is an important immediate predictor of its occurrence. To better understand the protective mechanisms of school bonding, we aimed to examine the relationship between school bonding, i.e. between each of its two dimensions (school attachment and school commitment), and exposure to risk behavior (smoking, alcohol and illicit substance abuse), as well as the possibility of gender-based differences of this relationship. In this study, 1931 secondary school students from the Primorsko-goranska County filled-out the „Kako si?“ questionnaire, authored by prof. Bežinović, an instrument that is regularly used to monitor adolescent risk behavior. We observed a negative relationship between each of the school bonding dimensions (school attachment, school commitment) and exposure to risk behavior: higher values of attachment/commitment were associated with lower values of exposure to risk behavior. The relationship between commitment and exposure was comparable in girls and boys, whereas a gender-based difference was observed regarding the *attachment-exposure* relationship: the relationship was negative in both boys and girls, but the association was stronger in boys than in girls. By-findings were in line with theoretically-based expectations: exposure to risk behavior was higher in boys than in girls, in higher- than in lower-grade students, and in vocational school than in high school students.

Keywords: school bonding, school attachment, school commitment, risk behavior, gender

Uvod

Adolescencija i rizična ponašanja

Odavno je poznato da je razdoblje adolescencije burno i donekle kaotično, kako u vlastitim unutarnjim proživljavanjima, tako i u ponašajnim obrascima. Još su u antičkoj Grčkoj Aristotel i Platon pisali o problemima i karakteristikama mladih u pubertalnom razdoblju (Adams i Brezonsky, 2013). Adolescencija je razvojno razdoblje definirano kao prijelaz iz djetinjstva u mlađu odraslu dob, kronološki obično „smješteno“ u razdoblje između 12. i 20. godine života, odnosno od puberteta do rane zrelosti (Shaffer i sur., 2013). Obilježena je dinamičnim biološkim i fiziološkim promjenama, spolnim sazrijevanjem i drugim endokrinološkim promjenama, što se odražava na ubrzan rast, promjene u građi tijela i razvoj sekundarnih spolnih obilježja. Ti su procesi, kao i njihovi ishodi, definirani genskim i okolinskim čimbenicima (Steinberg, 2020). Na planu psihosocijalnog i kognitivnog razvoja, razdoblje adolescencije čini se još složenijim, iako biološki/fiziološki te psihosocijalni i kognitivni razvoj čine cjelinu i nemoguće ih je razdvajati (Shaffer i sur., 2013). Prema Eriksonovoj teoriji psihosocijalnog razvoja, adolescencija je jedno od osam razdoblja psihosocijalnih kriza čija se bit može sažeti u kontrastu „(pronalazak) identiteta nasuprot konfuziji uloge“. U razdoblju prelaska u odraslu (zrelu) dob, osoba mora uspostaviti temeljni socijalni i profesionalni identitet, jer će u protivnom ostati „zbunjena“ u pogledu vlastite uloge i mjesta u „svijetu odraslih“ (Shaffer i sur., 2013). Kognitivno, adolescent postaje sposoban za složenije oblike mišljenja, a na socioemocionalnom planu, odvaja se od roditelja u potrazi za vlastitim identitetom, usmjeravajući se prema vršnjacima u potrazi za intimnosti (Steinberg, 2020). Adolescent stječe određena prava ali i dužnosti koje treba preuzeti kako bi postao punopravnim članom zajednice, kao što su, primjerice, ulazak u svijet rada, izgradnja partnerskih odnosa i sudjelovanje u građanskim dužnostima. Svi ti zahtjevi mogu biti izvorom znatnog pritiska na adolescenta, ali i na njegovu okolinu (Steinberg, 2020). Utemeljiteljem adolescentske psihologije smatra se Granville Stanley Hall koji je 1904.g. objavio knjigu *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education* (Adams i Brezonsky, 2003). Kako kasnije razmatra Arnett (1999), Hall je definirao adolescenciju kao razdoblje inherentno obilježeno stanjem naglašene „burnosti i stresa“ (*storm and stress*), uslijed njegova tri ključna obilježja: (i) sukob s roditeljima, (ii) promjene raspoloženja i (iii) sudjelovanje u rizičnim ponašanjima. Suvremena psihologija, načelno, prihvaća tzv. „modificiranu“ teoriju „burnosti i stresa“ u kojoj ta definicija nije posve deterministička: individualne osobine i

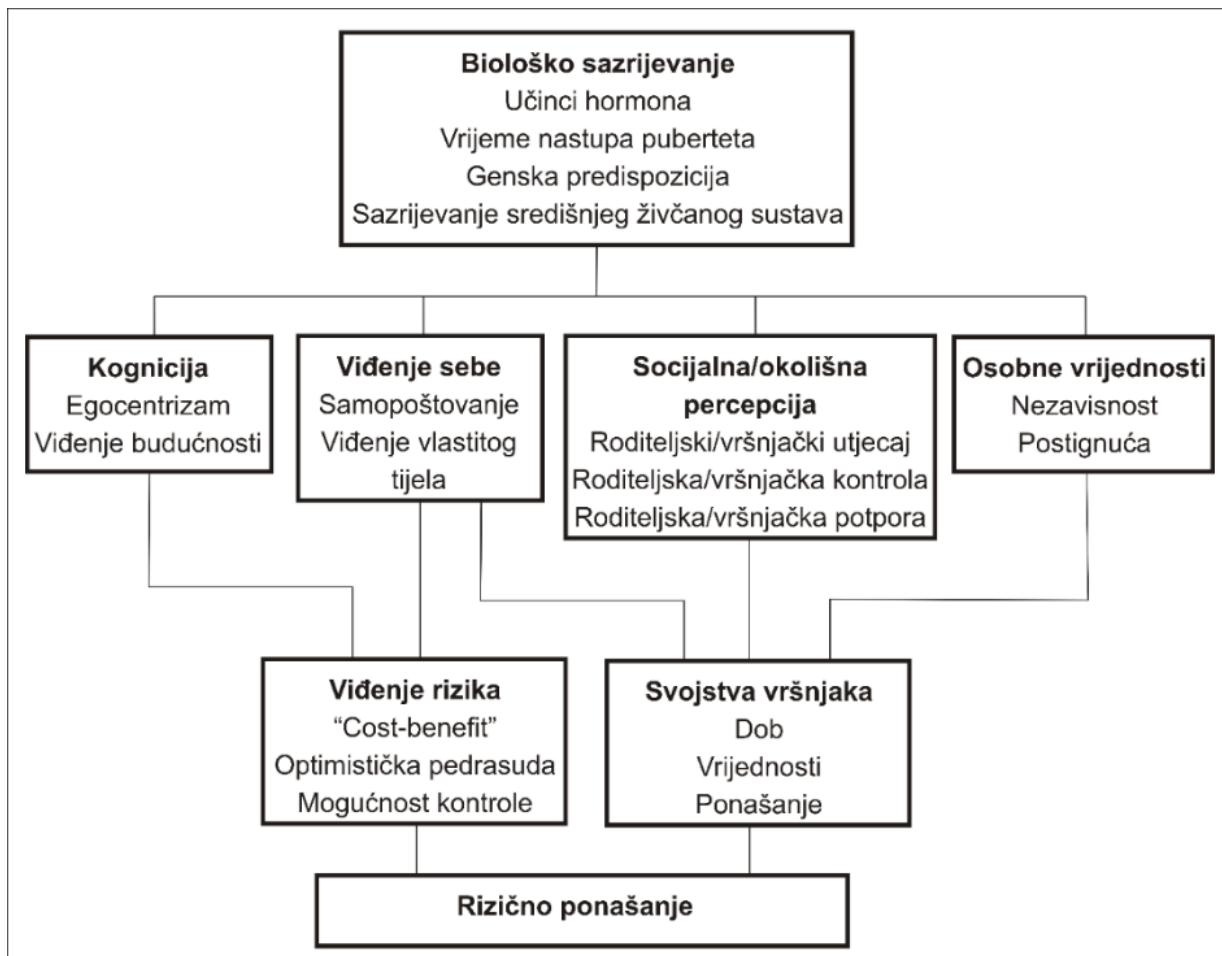
kulturološke specifičnosti moduliraju intenzitet i oblike doživljajnih i ponašajnih obrazaca u adolescenciji (Arnett, 1999).

Vjerojatnost „burnosti i stresa“, uključujući i rizična ponašanja, viša je tijekom adolescencije nego tijekom drugih razvojnih razdoblja (Arnett, 1999). Pojam *rizična ponašanja* široka je kategorija, a podrazumijeva postupke i ponašanja koja se odražavaju ili se mogu odraziti na neposredno i/ili buduće fizičko i mentalno zdravlje te opću dobrobit (DiClemente i sur., 1996). U kontekstu adolescencije, tipično se misli na pušenje, konzumaciju alkohola i zlouporabu ilegalnih sredstava, kockanje, rizično spolno ponašanje ili rizično ponašanje u prometu, a pojam se može proširiti i na oblike asocijalnih i delinkventnih ponašanja (DiClemente i sur., 1996). Rizična ponašanja glavni su uzrok smrti u adolescentskoj dobi (DiClemente i sur., 1996), a iako se mogu prvi put javiti i u kasnijim životnim razdobljima, adolescencija je posebno osjetljivo razdoblje za njihov razvoj. Primjerice, konzumacija ili pojedinačno iskustvo s ilegalnim sredstvima najčešće je u adolescentskoj dobi (Arnett, 2005). Unatoč činjenici da se tipično radi o eksperimentiranju i istraživanju koje se neće nužno nastaviti i u odraslu dob (Steinberg, 2020; Berk, 2008), radi se o problemu koji ipak ne treba shvatiti olako – jasna je povezanost između mlađe dobi prvog upuštanja u upotrebu sredstava ovisnosti i povećanog rizika od razvijanja bolesti ovisnosti u odrasloj dobi, pa se adolescencija smatra i kritičnim razdobljem za preventivno djelovanje (Levy i sur., 2016). Problem svakako predstavlja i činjenica da se razni oblici rizičnih ponašanja u adolescenciji nerijetko istovremeno pojavljuju (Spring i sur., 2012). Rezultati dugogodišnjih studija na području SAD-a i Europe (uključujući Republiku Hrvatsku) kontinuirano upućuju na znatnu zastupljenost upotrebe cigareta, alkohola i ilegalnih sredstava među srednjoškolcima, ali i mlađim učenicima (Miech i sur., 2022; ESPAD Group, 2020).

Rizična ponašanja u adolescenciji specifičan su bihevioralni fenomen uslijed kompleksnosti bioloških, psiholoških i kognitivnih procesa koji se u toj dobi istodobno odvijaju. Stoga je tijekom godina razvijen niz teorija, od kojih su neke usmjerene prvenstveno na biološke čimbenike (npr. genska predispozicija, izravni učinci hormona, vrijeme nastupa puberteta), neke na psihološke procese (npr. uloga kognicije, crta ličnosti), a neke na okolinske čimbenike (uloga obitelji i vršnjaka, uloga institucija, poput škole, crkve, društvenih mreža – koje daju „modele“, prilike ili (ne)podržavaju rizična ponašanja) (Sales i Irwin, 2013). Svaki od tih teorijskih okvira samo je djelomičan, pa se smatra kako je najprikladniji (i empirijski „najpotvrđeniji“) sveobuhvatni biopsihosocijalni model Irwina i Millsteina (prema Sales i Irwin, 2013) (Slika 1).

Slika 1

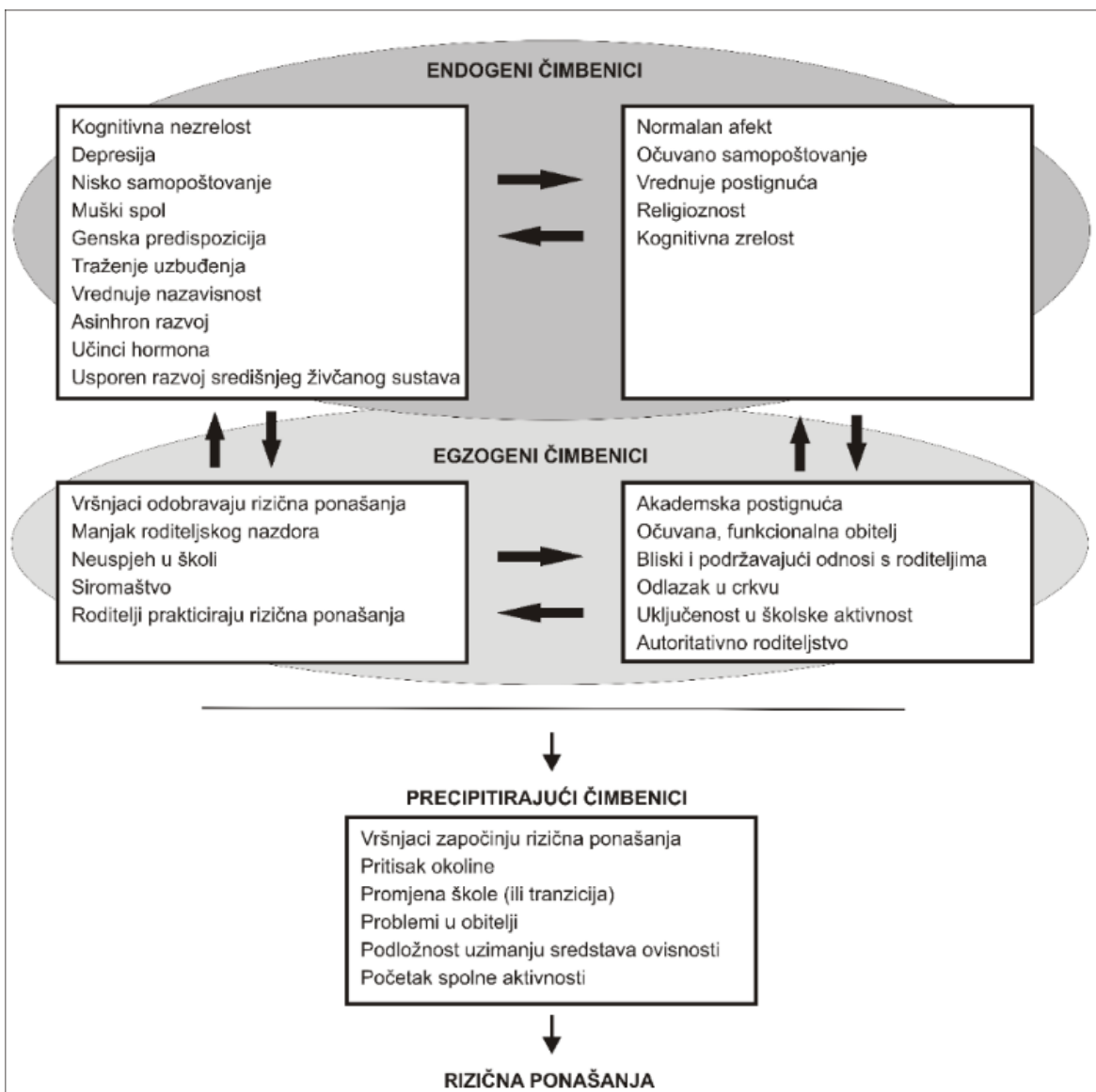
Irwinov i Millsteinov biopsihosocijalni kauzalni model rizičnih ponašanja u adolescenciji (prilagođeno prema Sales i Irwin, 2013 str. 22).

Sukladno tom modelu, a na temelju obimne empirijske potvrde (Sales i Irwin, 2013), definiran je niz endogenih i egzogenih čimbenika koji promiču ili štite od rizičnih ponašanja u adolescenciji, a vremenski mogu biti „odmaknuti“ (djetinjstvo) ili „neposredni“ (istodobni). Njihov međudnos i (ne)ravnateža definiraju sposobnost adolescenta da se u trenutku izloženosti, tj. u trenutku pojave tzv. precipitirajućih čimbenika za rizična ponašanja, tim čimbenicima odupre (i ne upusti se u rizična ponašanja) ili im „podlegne“ (Slika 2) (prema Sales i Irwin, 2013).

Slika 2

Čimbenici koji pogoduju ili štite od rizičnih ponašanja u adolescenciji (prema Irwinovom i Millsteinovom biopsihosocijalnom modelu – prilagođeno prema Sales i Irwin, 2013, str. 23).

Vezanost za školu i rizična ponašanja

Kako je prikazano prema biopsihosocijalnom modelu Irwina i Millsteina (prema Sales i Irwin, 2013) (Slika 2), brojni vanjski čimbenici mogu pozitivno ili negativno utjecati na razvoj tijekom adolescencije, što uključuje i pojavnost rizičnih ponašanja. Čimbenike koji pogoduju nastanku takvih ponašanja nazivamo rizičnim čimbenicima, a one koji smanjuju vjerojatnost njihove pojave, odnosno pogoduju tzv. pozitivnim ishodima ili zdravom razvoju, nazivamo

zaštitnim čimbenicima (Kranželić Tavra, 2002). Stoga su, između ostalih, vanjski rizični čimbenici pogodne mete preventivne intervencije, a „medij“ putem kojih se takvi preventivni mehanizmi mogu ostvariti elementi su užeg i šireg okruženja, poput obitelji i škole (Compas, 1998; Fraser, 2004). U skladu s činjenicom da je adolescencija razdoblje odvajanja od roditelja i okretanja vršnjacima (Steinberg, 2020; Berk, 2008), škola ima posebnu ulogu u psihosocijalnom razvoju adolescenata. Upravo školski mikrosustav predstavlja kontekst u kojem adolescenti provode većinu svojeg vremena, te stoga nepobitno ima znatan utjecaj na njihov svakodnevni život i razvoj (Eccles i Roeser, 2011). Škola izvjesno promiče (ili bi trebala) vrijednosti poput uvažavanja akademskih težnji i postignuća, uvažavanja socijalnih normi te suradljivog i afirmativnog odnosa prema školskom osoblju i vršnjacima - sve one vrijednosti koje bi se u kontekstu adolescentnog psihosocijalnog razvoja mogle označiti „pozitivnima“, te na taj način suprotstavljenima „nepovoljnim razvojnim ishodima“, a koji uključuju i rizična ponašanja. Dakako, izgledi za uspjeh veći su ako se u školskom kontekstu ostvare određeni aspekti socijalne atmosfere i interakcijskih procesa (Eccles i Roeser, 2011).

Vežanost za školu (engl. *school bonding*) konstrukt je koji se, generalno, odnosi na vezu između učenika i škole koju pohađaju, školskog osoblja, ali i akademskih ideala koje škola promiče (Maddox i Prinz, 2003). Prema razmatranjima Maddoxa i Prinza (2003), prvu sveobuhvatnu konceptualizaciju vežanosti za školu iznio je Hirschi u svojoj *Teoriji socijalne kontrole* 1969.g. (Maddox i Prinz, 2003). Teorija je izvorno proizašla iz istraživanja delinkvencije, predstavljajući pomak od tradicionalnog razmatranja čimbenika motivacije za devijantnim ponašanjem na čimbenike koji takvo ponašanje inhibiraju. Prema Hirschiju (2002), ljudi se prilagođavaju društvenim pravilima zbog veza koje ostvaruju s drugim ljudima ili institucijama – s članovima obitelji, s prijateljima/vršnjacima i sa školom. Ako takvih veza nema ili su manjkave, nema ni razloga za konformiranjem, te su slobodni činiti “ono što im je u prirodi”. Vežanost je u ovom slučaju višedimenzionalan konstrukt, a čine ga *privrženost*, *predanost*, *uključenost* i *vjerovanje*. U kontekstu škole (Maddox i Prinz, 2003) (i) *privrženost* predstavlja emocionalnu sastavnicu koja opisuje učenikove osjećaje (npr. pripadanje, osjećaj ugone i sigurnosti u školi) i brigu prema školi, a odnosi se na točno određenu školu/ustanovu koju učenik pohađa i ne uključuje stavove/emocije prema osoblju škole; (ii) *predanost* se odnosi na učenikovo osobno ulaganje u školske aktivnosti i prioritetni status škole u njegovu životu. Predani učenici prihvaćaju ciljeve, norme i moralna načela škole. Ta je dimenzija kombinacija ponašanja i vjerovanja (izvorni

Hirschijev element) – vjerovanja o budućim postignućima u vezi s ocjenama koje će dobiti, i ponašanja u smislu izvršavanja zadaća i svladavanja gradiva; (iii) *uključenost* predstavlja ponašajnu, vidljivu sastavnicu sudjelovanja u školskim aktivnostima (Maddox i Prinz, 2003; Hirschi, 2002). Iako su i sam Hirschi i drugi kasniji istraživači naknadno višekratno revidirali tu izvornu teoriju (Maddox i Prinz, 2003), njezino pravo proširenje, koje u obzir uzima i razvojne osobitosti stvaranja veza, jest *Model socijalnog razvoja* (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018). I taj je model nastao u kontekstu kriminologije (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018), a predstavlja opću teoriju ljudskog ponašanja (Cambron i sur., 2018) koja uzroke prosocijalnih i antisocijalnih ponašanja smješta u slične razvojne procese i nastoji objediniti empirijski najbolje dokazane dijelove Hirschijeve *Teorije socijalne kontrole* (Hirschi, 2002), Bandurine *Teorije socijalnog učenja* (Bandura, 1977) i teorije diferencijalnih asocijacija i pojačavanja (Cambron i sur., 2018). Radi se, dakle, o modelu koji uz nedostatak ili slabost socijalnih veza problematizira i prisutnost nekonvencionalnih ili antisocijalnih veza. Drugim riječima, ako adolescent stvori odnos s obitelji, školom ili drugim pojedincima koji promiču antisocijalne norme, vrijednosti i ponašanja, rizik od njegova osobnog uplitanja u antisocijalna ponašanja raste (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018). S druge strane, odnosi i povezanost s osobama i institucijama (obitelj, škola, vršnjaci) koje promiču i vrednuju socijalne norme, smanjuju rizik uplitanja u antisocijalna ponašanja. U kontekstu vezanosti za školu i rizičnog ponašanja u adolescenciji, *Model socijalnog razvoja* daje teorijski okvir prema kojem treba očekivati da jačanje vezanosti za školu smanjuje vjerojatnost rizičnog ponašanja (Maddox i Prinz, 2003, Catalano i Hawkins, 1996). Prema razmatranjima Maddoxa i Prinza (2003), osim što je izvorni Hirschijev teorijski okvir vezanosti za školu tijekom godina modificiran i proširen (u *Model socijalnog razvoja*), dimenzionalnost konstrukta vezanosti za školu reducirana je na temelju sukcesivnih empirijskih istraživanja i faktorsko-analitičkih provjera. Za dimenziju *uključenost* pokazano je da je tek mehanizam ostvarivanja socijalnih veza, a ne jedna od njihovih dimenzija, a vjerovanje je sastavni dio *predanosti*. Stoga, konstrukt vezanosti za školu sveden je na dvodimenzionalnu strukturu koju sačinjavaju *privrženost* i *predanost* (Maddox i Prinz, 2003). I Maddox i Prinz (2003), a još detaljnije Libbey godinu kasnije (Libbey, 2004), ukazali su na to kako su u istraživanjima vezanosti za školu od ranih 1980-tih do ranih 2000-tih godina rabljeni različiti postupci i instrumenti. No, bez obzira na metodološki postupak i mjerene konstrukte/domene (tj. primijenjene instrumente), praktično sva dotadašnja istraživanja pokazala

su povezanost s nekim od ishoda od interesa vezanih za rizična ponašanja, školski uspjeh, asocijalne oblike ponašanja ili delinkvenciju (Libbey, 2004). Primjerice, Maddox i Prinz (2003) sustavno su saželi rezultate dotadašnjih istraživanja koji su bili sukladni očekivanjima na temelju Modela socijalnog razvoja, ili pak biospihosocijalnog modela rizičnih ponašanja u adolescenciji. Primjerice: (i) izraženija vezanost za školu povezana je, izravno ili putem akademskih postignuća i socijalnih vještina, s nižom vjerojatnošću ili „odgodom“ konzumacije sredstava ovisnosti; (ii) izraženija vezanost za školu povezana je s nižim rizikom maloljetničke delinkvencije i asocijalnih ponašanja, iako ima podosta kontradiktornih rezultata; (iii) izraženija vezanost za školu povezana je s boljim akademskim postignućima i manjim izostajanjem iz škole. Kasnija su istraživanja načelno potvrdila prethodna opažanja; vezanost za školu bila je povezana s nižim rizikom pijenja alkohola, pušenja, delinkvencije, nasilja i napuštanja škole (Catalano i sur., 2004), dok su asocijalna ponašanja, druženje s vršnjacima asocijalnog ponašanja i lošija akademska postignuća bila povezana s nižom vezanošću za školu (Oelsner i sur., 2011). Viši stupnjevi i privrženosti i predanosti kao dviju dimenzija vezanosti za školu bili su povezani s boljim uspjehom u višim razredima srednje škole (Bryan i sur., 2012), dok je osjećaj *nepovezanosti* sa školom bio povezan s višim rizikom ovisnosti o internetu (Peng i sur., 2019). Također, u većem broju pojedinačnih studija sažetom u sustavnom pregledu literature Bozzinija i sur. (2021), niže razine vezanosti za školu bile su povezane s većom vjerojatnosti konzumacije sredstava ovisnosti.

Uz nalaze koji oslikavaju trend povezanosti niže vezanosti za školu i viših razina različitih rizičnih ponašanja, ukazano je i na mogućnost određenih rasnih, dobrih, spolnih i socijalnih razlika odnosa „vezanost za školu – rizična ponašanja“. Rasa, dob, spol i socioekonomski status važni su prediktori korištenja supstanci, ali su naznačeni i kao mogući moderatori odnosa „vezanost za školu – rizična ponašanja“ (Maddox i Prinz, 2003). Primjerice, Shears i sur. (2006), pronašli su kako za djevojke postoji manja vjerojatnost intenzivnog opijanja i isprobavanja marihuane u odnosu na dječake, ali i da je zaštitni učinak vezanosti za školu na korištenje sredstava ovisnosti tijekom života snažniji u djevojaka nego u dječaka. Tako i Maddox i Prinz (2003), ali i Oelsner i sur. (2011) ukazuju na mogućnost da je vezanost za školu manje izražena u dječaka nego u djevojčica, te da opada u višim razredima škole, pri čemu je njezino izraženije opadanje tijekom školovanja povezano s većom konzumacijom sredstava ovisnosti i lošijim školskim uspjehom (Oelsner i sur., 2011). S druge strane, Hughes i sur. (2015) nalaze stalan stupanj vezanosti za školu tijekom srednjoškolskog obrazovanja ili čak njegov porast, ali uz sličan rezultat – viša vezanost u

nižim razredima, povezana je s boljim uspjehom u višim razredima. K tome, vezanost za školu izraženija je u adolescenata koji pohađaju škole sa zahtjevnijim akademskim programima i čiji učenici postižu bolje rezultate na unificiranim testovima (Hughes i sur., 2015). Istodobno, rizična su ponašanja rjeđa među učenicima koji pohađaju takve škole u odnosu na učenike koji pohađaju škole niže akademske razine (Henkel i Zemlin, 2016; Buja i sur., 2019). I izraženija *privrženost* i izraženija *predanost* povezane su s nižim rezultatom na dimenziji rizičnog ponašanja i u mladića i u djevojaka, uz interakciju s „poremećenim obiteljskim odnosima“ (Roviš i sur., 2015). Viši stupanj *privrženosti* školi povezan je s nižom razinom depresije i stresa i u mladića i u djevojaka, te nižom razinom anksioznosti u djevojaka (ali ne i u mladića), dok je viša razina *predanosti* u djevojaka također povezana s nižom razinom depresije i anksioznosti. U mladića, međutim, viša razina *predanosti* povezana je s višom razinom anksioznosti i stresa (Novak i sur., 2021). Konačno, viša razina *privrženosti* školi povezana je s nižom razinom kockanja i nasilnog ponašanja i u mladića i u djevojaka, dok je viša razina *predanosti* povezana s nižom razinom kockanja, nasilnog ponašanja i konzumacije alkohola i ilegalnih sredstava u oba spola (Mihčić i sur., 2022).

Odnos vezanosti za školu i izloženosti rizičnom ponašanju, te razlike između djevojaka i mladića

Dok oko zaštitne funkcije vezanosti za školu u odnosu na rizična ponašanja u adolescenciji postoji svojevrsan konsenzus, način na koji se to ostvaruje nije potpuno razjašnjen. Biopsihosocijalni model rizičnih ponašanja adolescenata (Slika 1 i Slika 2) (Sales i Irwin, 2013) i Model socijalnog razvoja (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018) razvijen u okviru kriminologije, preklapaju se. Oba modela uključuju postojanje „promotivnih“ i „zaštitnih“ čimbenika (u odnosu na rizična ponašanja, odnosno delinkvenciju/kriminal), gdje se „zaštitni“ čimbenici temelje na postojanju veza s ljudima (obitelj, vršnjaci) i institucijama (škola) koje cijene „pozitivne vrijednosti“, poput suradljivosti, empatije, općeprihvaćenih moralnih normi, akademskih postignuća, dosljednosti, kreativnosti ili produktivnosti. Slabljenje ili nepostojanje tih veza (i) „dozvoljava“ pojedincu da podleže načelno antisocijalnim porivima (u kontekstu delinkvencije/kriminala), odnosno (ii) oslabljuje sposobnost adolescenta da se u doticaju s precipitirajućim čimbenicima (tj. u trenutku izloženosti) odupre izazovu upuštanja u rizična ponašanja. U kontekstu rizičnih ponašanja adolescenata, „(ne)otpornost“ u predmetnom trenutku (ili životnom razdoblju) rezultanta je (ne)ravnoteže prethodne aktivnosti zaštitnih i rizičnih čimbenika. Dokumentirana zaštitna uloga vezanosti za školu (neovisno o tome koje točno

dimenzije reprezentiraju taj konstrukt) stoga se barem dijelom može pripisati njenom doprinosu u izgradnji *otpornosti* (na precipitirajuće čimbenike) (Slika 2). Takvo viđenje implicira da je uloga vezanosti za školu „smještena“ (u vremenskom slijedu) prije same činjenice izloženosti precipitirajućim čimbenicima. S druge strane, a barem u odnosu na oblike rizičnih ponašanja adolescenata koji se odnose na konzumaciju alkohola, pušenje i kontakt/iskustvo s ilegalnim sredstvima ovisnosti, činjenica (veće) *izloženosti* povezana je s izraženijom učestalošću/intenzitetom takvih rizičnih ponašanja (Mićković, 2018). Pojam „izloženost“ ovdje (a s tim u skladu definirane su i odgovarajuće čestice upitnika „Kako si?“) podrazumijeva provođenje vremena u društvima ili okruženjima u kojima se prakticira pušenje cigareta, konzumacija alkohola ili konzumacija/eksperimentiranje s ilegalnim sredstvima, i koja takva ponašanja ohrabruju, potiču i cijene. Pojam „izloženosti“ uključuje i laganu dostupnost i sveukupno povoljne okolnosti za upuštanje u rizična ponašanja. To je opažanje intuitivno i logično: da bi uopće mogao konzumirati cigarete, alkohol ili ilegalna sredstva, pojedinac se mora naći u okolnostima da im je izložen, tj. da su mu „ponuđena“ ili dostupna, te da se nalazi u okruženju koja pridaje vrijednost/cijeni i podržava takvo ponašanje. U kontekstu biopsihosocijalnog modela (Slika 2), moglo bi se reći kako takve okolnosti odgovaraju precipitirajućem čimbeniku naznačenom s „vršnjaci započinju/practiciraju rizična ponašanja“, te ih podržavaju i potiču. Odnos između izloženosti i prakticiranja rizičnih ponašanja podupire i nalaz niže razine rizičnih ponašanja među adolescentima koji svoje izvanškolsko vrijeme provode većinom u strukturiranim, nadgledanim socijalnim aktivnostima (poput sporta ili glazbe), nego među onima koji ga provode u nestrukturiranim aktivnostima, poput večernjih izlazaka ili zabava (Thorlindsson i Bernburg, 2006; Kreski i sur., 2022). Preventivni programi koji uključuju adolescente u nadgledane aktivnosti u slobodnom vremenu rezultiraju smanjenjem rizičnih ponašanja (Kristjeansson i sur., 2010). Teorijski, opažanja su u skladu s Teorijom socijalnog učenja (Bandura, 1977) i teorijom diferencijalnih asocijacija i pojačavanja (Akers i sur., 1979). Drugim riječima, ako osoba dobiva „signale“ da je predmetni obrazac ponašanja poželjan i prihvatljiv, te je za njega na neki način „nagrađena“, onda će ga i prakticirati. Doista, izraženija konzumacija alkohola i drugih sredstava ovisnosti među adolescentima povezana je s višim vrijednostima dimenzija *oponašanja*, *asocijacije* i *pojačanja* (tj. „potkrepljenja“, engl. *reinforcement*) koje su temelj teorije diferencijalnih asocijacija i pojačanja (Akers i sur., 1979) (uklopljene i u Model socijalnog razvoja). Sukladno opisanim empirijskim istraživanjima i teorijskom okviru, moguće je da se

zaštitna uloga vezanosti za školu u odnosu na navedene oblike rizičnih ponašanja temelji i na povezanosti s nižom razinom izloženosti.

Kao i u slučaju odnosa „vezanost za školu – rizična ponašanja“, vezanost za školu može imati različit učinak i na druge životne ishode ovisno o spolu, kulturi ili socioekonomskom statusu, pri čemu Maddox i Prinz (2003) naglašavaju važnost razmatranja ovih čimbenika. S obzirom na opisane spolne razlike odnosa „vezanost za školu – rizična ponašanja“, slično se može očekivati i pri razmatranju zaštitnog učinka vezanosti za školu u odnosu na izloženost rizičnim ponašanjima. Razvojno razdoblje adolescencije za učenike može biti vrlo izazovno, a spol može utjecati na njihovu sposobnost suočavanja s nadolazećim promjenama (Perry i Pauletti, 2011). Perry i Pauletti (2011) sustavno su saželi temeljne rodne razlike u različitim područjima adolescentnog funkcioniranja, zaključivši kako one nisu velike, ali ipak postoje, a pojačavaju ih različiti procesi tijekom socijalizacije i usvajanja rodnih uloga. Kada je riječ o školskom kontekstu, neke se razlike ipak ponovljeno javljaju u istraživanjima; primjerice, djevojčice iskazuju više brige za akademski uspjeh i često imaju negativniju sliku o vlastitim sposobnostima u odnosu na dječake (Silverman, La Greca i Wasserstein, 1995; prema Pomerantz i sur., 2002), djevojčice su sklonije depresiji, ruminaciji i anksioznosti (Andrews i Thompson, 2009; prema Perry i Pauletti, 2011), djevojčice pokazuju veću angažiranost i postignuće te manje napuštaju školu od dječaka (Lamote i sur., 2013, Wang i Eccles, 2012; prema Lietaert i sur., 2015), te su zabrinutije oko udovoljavanja odraslima poput roditelja i učitelja, u odnosu na dječake (Moretti i Higgins, 1999, Pomerantz i sur., 2002; prema Shears i sur., 2006). Ove specifičnosti koje karakteriziraju djevojčice, odnosno dječake u školskom kontekstu, kako navode Shears i sur. (2006), mogle bi objasniti razlike u odnosu vezanosti za školu i zastupljenosti rizičnih ponašanja između dječaka i djevojčica. Sukladno Modelu socijalnog razvoja, razvoj vezanosti za školu uvjetovan je prilikama za uključivanje, vještinama za uključivanje te potkrepljenjem za uključivanje u socijalne odnose, što su preduvjeti čije zadovoljenje osim o obilježjima okoline ovisi i o demografskim čimbenicima i individualnim karakteristikama učenika (Roviš i Bezinović, 2011). Prema nalazima Shears i sur. (2006), ali i nalazima o rodnim razlikama u školskom kontekstu, sličan se, snažniji zaštitan učinak vezanosti za školu u djevojčica nego u dječaka, može očekivati i kad je u pitanju sama izloženost rizičnim ponašanjima, dakle nalaženje ili bivanje u društvima i sredinama koja rizična ponašanja prakticiraju, odobravaju i potiču.

Sagledani cjelovito, prikazani rezultati empirijskih istraživanja i obrazloženi teorijski okvir mogu se sažeti kako slijedi: i) izraženija vezanost za školu u adolescentskoj dobi smanjuje vjerojatnost („štiti od“) rizičnog ponašanja – pušenja, konzumacije/eksperimentiranja s alkoholom i ilegalnim sredstvima; ii) to vrijedi i kada se u obzir uzmu drugi jasno pokazani izravni ili neizravni prediktori takvog ponašanja (spol, dob [razred], akademska zahtjevnost škole, uključenost u nadgledane aktivnosti, socioekonomski status, rasa, etnicitet, kulturološko okruženje, kao i izloženost rizičnom ponašanju, tj. bivanje u okruženju koja takvo ponašanje potiče); iii) odnos vezanost za školu – rizična ponašanja razlikuje se između djevojaka i mladića; iv) teorijski okvir zaštitnu ulogu vezanosti za školu tumači kao posljedicu osnaživanja „otpornosti“ na izazov, tj. sposobnosti pojedinca da se odupre i ne prihvati rizične obrasce ponašanja u situacijama u kojima im je izložen. Mi smo pretpostavili da bi vezanost za školu mogla biti „zaštitna“ i na način da smanjuje vjerojatnost da se pojedinac nađe/kreće u sredinama i društvima u kojima je izložen izazovu. U predloženom diplomskom radu, stoga, želimo istražiti odnos svake od dviju dimenzija vezanosti za školu (privrženost, predanost) s izloženošću konzumaciji alkohola, duhana i ilegalnih sredstava. Po analogiji s istraživanjima odnosa *vezanost za školu – rizična ponašanja*, želimo istražiti i mogućnost da je odnos *vezanost za školu - izloženost* različit u djevojaka i mladića.

Cilj

Cilj je ovog istraživanja ispitati odnos konstrukta vezanosti za školu, tj. svake od njegovih dviju dimenzija (*privrženost školi*, *predanost izvršavanju školskih obveza*) i *izloženosti* rizičnim ponašanjima – konzumaciji alkohola, ilegalnih sredstava i pušenja, te ispitati moguće razlike u tom odnosu između djevojaka i mladića. Istraživanjem se nastoji doprinijeti razumijevanju načina na koji vezanost za školu ostvaruje svoju zaštitnu funkciju u odnosu na rizična ponašanja. Da bi se odnos dimenzija vezanosti za školu i izloženosti rizičnom ponašanju mogao nepristrano procijeniti, u obzir su uzeti mogući relevantni faktori, odnosno kontrolne varijable: i) spol (mogući moderator), ii) razred (što odgovara „dobi“, odnosno stadiju školovanja), iii) tip škole, kao operacionalizacija varijable „akademska zahtjevnost škole“, i iv) provođenje slobodnog vremena u strukturiranim ili nestrukturiranim sadržajima, kao operacionalizacija varijable „sudjelovanje u nadgledanim aktivnostima“ koja se navodi u drugim istraživanjima.

Problemi i hipoteze

1. Ispitati predviđaju li dimenzije vezanosti za školu (*privrženost* školi i *predanost* izvršavanju školskih obveza) izloženost konzumaciji alkohola, ilegalnih sredstava i pušenja.

- Sukladno postavkama biopsihosocijalnog modela rizičnih ponašanja u adolescenciji i Modela socijalnog razvoja, očekujemo da će viša razina privrženosti školi/predanosti izvršavanju školskih obveza biti povezana s nižom razinom izloženosti rizičnim ponašanjima.

2. Ispitati razlikuje li se povezanost između dimenzija vezanosti za školu (*privrženost* školi i *predanost* izvršavanju školskih obveza) i izloženosti konzumaciji alkohola, ilegalnih sredstava i pušenja u dječaka i djevojčica.

- Sukladno biopsihosocijalnom modelu rizičnih ponašanja u adolescenciji i Modelu socijalnog razvoja, treba očekivati da je i u dječaka i u djevojčica povezanost *privrženosti/predanosti* i izloženosti u istom smjeru, odnosno da više razine vezanosti za školu predviđaju nižu izloženost rizičnom ponašanju. Nadalje, s obzirom na opisane razlike intenziteta vezanosti za školu između dječaka i djevojčica, te razlike odnosa „vezanost za školu – anksioznost, stres, depresija“ između dječaka i djevojčica (Novak i sur., 2021), odnosno „vezanost za školu – sudjelovanje u rizičnim ponašanjima“ (Shears i sur., 2006) želi se ispitati i mogućnost da je odnos „vezanost za školu – izloženost rizičnim ponašanjima“ različit u dječaka i djevojčica: očekujemo da će zaštitni odnos vezanosti za školu i izloženosti rizičnom ponašanju biti manje izražen ili ga neće biti u dječaka u odnosu na djevojčice. Drugim riječima, negativna povezanost *privrženosti školi/predanosti izvršavanju školskih obveza* i *izloženosti* bit će niža u dječaka nego u djevojčica.

Metoda

Za izradu ovog diplomskog rada korišteni su podaci prikupljeni u okviru opširnog empirijskog istraživanja rizičnog ponašanja srednjoškolaca u Primorsko-goranskoj županiji. Projekt je proveden u suradnji Zavoda za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu pod vodstvom prof. dr. Petra Bezinovića, uz odobrenje nadležnih županijskih tijela, škola i u skladu s relevantnim etičkim kodeksima.

Sudionici

U terenskom istraživanju profesora Bezinovića i suradnika bilo je uključeno ukupno 1931 učenika srednjih škola Primorsko-goranske županije, no u ovaj diplomski rad uključeno je njih 1878 za koje je jasno zabilježen spol - 907 (48.3%) djevojaka i 971 (51.7%) mladića, 321 (17.0%) učenik gimnazija, te 1569 (83.0%) učenika strukovnih srednjih škola. Struktura uzorka prema spolu, vrsti škole i dobi učenika (operacionalizirana u vidu razreda koji pohađaju) prikazana je detaljnije u Tablici 1. Ravnomjerno su zastupljeni svi razredi uz podjednak udio mladića i djevojaka na svakoj razini razreda (dobi) (Tablica 1). U Tablici 1, zbroj sudionika po podskupinama na temelju spola, razreda i tipa škole mjestimično ne odgovara ukupnom broju po spolu, ili tipu škole/razredu jer pojedini podaci nedostaju. Primjerice, ukupno 321 učenik pohađa gimnazije, no spol je identificiran za njih 316 – 77 djevojaka i 239 mladića. Ili, primjerice, ukupno 531 sudionik pohađa prvi razred, no spol je identificiran za njih 520 (240 djevojaka i 280 mladića) (Tablica 1). S obzirom na ukupan broj ispitanika po razredu (dobi), tipu škole i spolu, vrlo je malo vjerojatno da ovaj mali broj podataka koji nedostaju može utjecati na rezultate istraživanja.

Tablica 1

Struktura sudionika prema spolu, dobi (razredu) i vrsti škole. Prikazan je broj (postotak).

	Svi	Djevojke	Mladići
N	1878	907	971
Prema spolu			
Djevojke	907 (48.3)	---	---
Mladići	971 (51.7)	---	---
Prema vrsti škole			
Gimnazije	321 (17.0)	77 (8.6)	239 (24.8)
Strukovne škole	1569 (83.0)	823 (91.4)	725 (75.2)
Prema dobi (razredu)			
Prvi razred	531 (27.8)	240 (26.5)	280 (28.9)
Drugi razred	487 (25.5)	217 (23.9)	261 (26.9)
Treći razred	501 (26.3)	240 (26.5)	254 (26.2)
Četvrti razred	388 (20.3)	210 (23.2)	174 (18.0)

Mjerni instrumenti

U istraživanju je korišten upitnik “Kako si” autora prof. dr. Bezinovića koji se od 2001. godine koristi za praćenje rizičnih ponašanja učenika (Roviš i Bezinović, 2011), a sadrži niz pitanja koja kvantificiraju različite aspekte ponašanja i osobnih iskustava srednjoškolaca, od načina

provođenja slobodnog vremena, iskustava sa školom, vršnjacima i obitelji, do podataka o samopoimanju, zdravlju i korištenju različitih sredstava ovisnosti. Upitnik prikuplja informacije i o različitim sociodemografskim obilježjima sudionika. Za potrebe ovog diplomskog rada izdvojeni su sljedeći aspekti psihosocijalnog funkcioniranja srednjoškolaca: vezanost za školu (*privrženost školi* i *predanost* izvršavanju školskih obaveza) kao prediktor od primarnog interesa u ovom diplomskom radu; izloženost rizičnim ponašanjima kao kriterij, te kontrolne varijable provođenje slobodnog vremena (nestrukturirano i strukturirano slobodno vrijeme), sociodemografska obilježja spol, dob (razred od 1. do 4.) i tip škole koju učenici pohađaju (gimnazije i strukovne škole).

Oblikovanje varijabli

Vezanost za školu. Provedena je faktorska analiza 13 čestica koje se odnose na učenička iskustva sa školom (tj. vezanost za školu) (Prilog 1). Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) koeficijent iznosi .903 te su sve mjere podobnosti svake pojedine varijable za faktorizaciju (MSA) iznad .863. K tome, Bartlettov test sfericiteta pokazuje statistički značajno razlikovanje ulazne korelacijske matrice od matrice identiteta (približni $\chi^2 = 8174.858$, $df=78$; $p<0.001$), što zajedno upućuje na opravdanost provedbe faktorske analize na ovom skupu podataka. Provedena je analiza glavnih komponenti s *varimax* rotacijom, te su ekstrahirane dvije glavne komponente prema Kaiser-Guttmanovu kriteriju koje objašnjavaju 54.468% varijance svih 13 tvrdnji. Rotirana matrica glavnih komponenti s koeficijentima većim od .3 prikazana je u Prilogu 1. Na temelju ekstrahiranih faktora, formirane su varijable *Privrženost* i *Predanost* kao jednostavne aditivne linearne kombinacije rezultata na pripadajućim česticama. Cronbach α koeficijent za 8 tvrdnji koje se tiču privrženosti školi iznosi $\alpha=.87$, a za 5 tvrdnji koje se tiču predanosti izvršavanju školskih obaveza iznosi $\alpha=.82$, što je sukladno vrijednostima $\alpha=.87$, odnosno $\alpha=.86$ o kojoj izvještavaju autori Roviš i Bezinović (2011).

Izloženost rizičnim ponašanjima. Kao mjera izloženosti rizičnom ponašanju (konzumacija alkohola, ilegalnih sredstava, pušenje) formirana je varijabla *izloženost* kao jednostavna aditivna linearna kombinacija odgovora na 8 čestica koje sačinjavaju faktor *izloženost rizičnim ponašanjima*, pri čemu veći rezultat upućuje na veću izloženost rizičnim ponašanjima. Cronbach α koeficijent za navedenih 8 tvrdnji iznosi $\alpha=.75$. Detaljan prikaz čestica korištenih u oblikovanju varijable sadržan je u Prilogu 2.

Strukturirano i nestrukturirano slobodno vrijeme. Upitnik “Kako si” kvantificira i mjeri 9 faktora koji se odnose na slobodno vrijeme mladih. Od navedenih 9, tri se mogu svrstati u domenu provođenja vremena u strukturiranim ili nadgledanim aktivnostima: *Strukturirano slobodno vrijeme* (7 čestica), *Sport, rekreacija i hobi* (3 čestice), te *Priroda i ljubimci* (3 čestice), dok se u domenu nestrukturiranog provođenja slobodnog vremena svrstavaju dva: *Izlasci s društvom* (6 čestica) i *Nestrukturirano druženje* (4 čestice). Sudionici procjenjuju učestalost provođenja slobodnog vremena u strukturiranim, odnosno nestrukturiranim aktivnostima na ljestvici od 4 stupnja (0 - “nikad”; 1 - “rijetko”; 2 - “često”; 3 - “vrlo često”), a ukupni je rezultat formiran kao jednostavna aditivna linearna kombinacija odgovora na pripadajuće tvrdnje, pri čemu veći rezultat upućuje na veću učestalost provođenja slobodnog vremena u strukturiranim, odnosno nestrukturiranim aktivnostima. Formirane su varijable *strukturirano vrijeme* i *nestrukturirano vrijeme* kao jednostavne linearne kombinacije odgovora na 13, odnosno 10 čestica. Cronbach α koeficijent za 13 tvrdnji koje se tiču strukturiranog vremena iznosi $\alpha=.73$, a za 10 tvrdnji koje se tiču nestrukturiranog vremena iznosi $\alpha=.78$. Popis čestica koje sačinjavaju *strukturirano* i *nestrukturirano* vrijeme sadržan je u Prilogu 2.

Rezultati

Odnos spram *izloženosti* rizičnim ponašanjima (pušenje, konzumacija alkohola i/ili ilegalnih sredstava ovisnosti) ispitan je za svaku od dvije komponente vezanosti za školu (*privrženost* školi i *predanost* izvršavanju školskih obveza) primjenom višestrukih linearnih regresijskih modela. U kontekstu prvog istraživačkog problema (postoji li povezanost između *privrženosti* i *izloženosti*, odnosno *predanosti* i *izloženosti*?), provedena je hijerarhijska višestruka regresijska analiza gdje su prediktori uvođeni u model u dva bloka: (i) u prvi blok uključene su kontrolne varijable, spol (potencijalni moderator), razred (operacionalizacija dobi učenika), tip škole, te strukturirano i nestrukturirano slobodno vrijeme; (ii) u drugi blok uključene su varijable od primarnog interesa, *privrženost* i *predanost*.

U kontekstu drugog istraživačkog problema, ispitivanja rodni razlika u odnosu dimenzija vezanosti za školu i izloženosti rizičnom ponašanju, ponovno su primijenjena dva hijerarhijska regresijska modela, jedan za *privrženost*, jedan za *predanost*, pri čemu su prediktori uvedeni u model u tri bloka: (i) u prvom bloku uključene su kontrolne varijable (razred, tip škole, strukturirano i nestrukturirano slobodno vrijeme); (ii) u drugom bloku varijable *privrženost*,

odnosno *predanost*, te spol; (iii) u trećem bloku uključena je interakcija između *privrženosti*, odnosno *predanosti* i spola. Za test interakcije, obje su varijable centrirane. Na temelju interakcija procijenjen je odnos *privrženost – izloženost* i *predanost – izloženost* za mladiće i za djevojke, uz kontrolu za sve ostale relevantne faktore.

Podaci su analizirani statističkim paketom *IBM SPSS 25* (IBM Corp., 2017, Armonk, NY).

Osnovni podaci

Demografski podaci uključenih učenika, te podaci o tipu škole sažeti su u Tablici 1. U Tablici 2, sažeti su osnovni deskriptivni pokazatelji za kontinuirane varijable uključene u regresijske modele – sveukupno, te zasebno za djevojke i mladiće. Niti jedna od navedenih varijabli nije normalno distribuirana (Tablica 2). Rezultati za dimenzije vezanosti za školu te za strukturirano i nestrukturirano slobodno vrijeme čine se sličnima u djevojaka i mladića, dok se rezultati na dimenziji izloženosti čine blago višima u mladića.

Tablica 2

Deskriptivni podaci za varijable uključene u regresijske modele za sve učenike (N=1878), te zasebno za djevojke (N=907) i mladiće (N=971).

Svi ispitanici	M	SD	min	max	medijan	W	p
Privrženost	18.9	4.58	8	32	19	.990	<.001
Predanost	12.6	3.41	5	20	13	.985	<.001
Strukturirano vrijeme	24.3	5.68	13	46	24	.979	<.001
Nestrukturirano vrijeme	24.3	5.29	10	40	24	.995	<.001
Izloženost	11.9	3.92	6	24	11	.955	<.001
Djevojke							
Privrženost	19.1	4.34	8	32	19	.990	<.001
Predanost	13.0	3.40	5	20	13	.984	<.001
Strukturirano vrijeme	24.5	5.74	13	46	24	.983	<.001
Nestrukturirano vrijeme	24.2	5.01	10	40	24	.995	.007
Izloženost	11.6	3.67	6	24	11	.959	<.001
Mladići							
Privrženost	18.7	4.75	8	32	19	.989	<.001
Predanost	12.1	3.35	5	20	12	.985	<.001
Strukturirano vrijeme	24.1	5.62	13	46	24	.972	<.001
Nestrukturirano vrijeme	24.3	5.54	10	40	24	.994	.002
Izloženost	12.2	4.12	6	24	12	.954	<.001

Legenda: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija; min-minimum; max-maksimum; W-Shapiro Wilk W pokazatelj normaliteta distribucije; p-razina statističke značajnosti uz iznos Shapiro Wilk pokazatelja

Korelacijska matrica svih varijabli uključenih u analizu sadržana je u Tablici 3, dok su zasebne korelacijske matrice za dječake i djevojčice sadržane u Prilogu 3. Pregledom Tablice 3, vidljivo je da prediktori od primarnog interesa, dimenzije vezanosti za školu, očekivano ostvaruju negativnu povezanost s kriterijskom varijablom izloženosti rizičnom ponašanju. K tome, stariji učenici, kao i oni koji više slobodnog vremena provode u nestrukturiranim aktivnostima ostvaruju veće vrijednosti izlaganja rizičnom ponašanju, dok učenici koji više slobodnog vremena provode u strukturiranim aktivnostima ostvaruju manje vrijednosti izlaganja rizičnom ponašanju, što je sukladno očekivanjima. Varijabla provođenja slobodnog vremena u nestrukturiranim aktivnostima ostvaruje najveću pojedinačnu korelaciju s kriterijem ($r=.523$). Ovi trendovi konzistentni su i kod djevojaka i kod mladića (Prilog 3). Interkorelacije prediktora pretežito su niske do umjerene, što uz vrijednosti VIF pokazatelja koje su bliske 1.0 upućuje na to da multikolinearnost nije problem (Tablica 3). Konačno, u Prilogu 4 sadržana je analiza standardiziranih reziduala modela iz Tablice 4 koja upućuje na to da postoji multivarijantni normalitet.

Tablica 3

Matrica bivarijantnih korelacija (Pearsonovi koeficijenti korelacije) između ispitivanih varijabli (N=1878).

	Spol	Razred	Tip škole	StrVr	NestrVr	Privržen	Predan	Izložen
Spol	-							
Razred	-.060**	-						
Tip škole	-.216**	.185***	-					
StrVr	-.034	-.003	.112***	-				
NestrVr	.016	.070**	-.092***	.007	-			
Privržen	-.042	-.036	.007	.287**	-.153**	-		
Predan	-.138**	-.059*	.125**	.301**	-.223***	.454**	-	
Izložen	.078**	.111***	-.027	-.164***	.523***	-.230**	-.292**	-

Legenda: * $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$; Spol (1-djevojke, 2-mladići); Tip škole (1-gimnazija, 2-strukovna); StrVr-Strukturirano vrijeme; NestrVr-Nestrukturirano vrijeme; Privržen-Privrženost; Predan-Predanost; Izložen-Izloženost

Postoji li povezanost između privrženosti/predanosti i izloženosti?

Provedena je hijerarhijska višestruka regresijska analiza. Kriterijska varijabla *izloženost* analizirana je u modelu u kojem su u prvom koraku uvedene kontrolne varijable (spol, razred, tip

škole, strukturirano i nestrukturirano vrijeme) (Tablica 4, Korak 1), a zatim u drugom koraku varijable od interesa, *privrženost* i *predanost* (Tablica 4, Korak 2).

Tablica 4

Sažetak hijerarhijske višestruke regresijske analize odnosa *privrženost/predanost* – *izloženost*.

Prediktori	Sažetak modela					Koeficijenti				
	R ²	ΔR ²	F	df1	df2	β	SE	t	p	VIF
Korak 1: kontrolne varijable	.330	.330	118.53	5	1202					
Spol (muški)						.068	.182	2.823	.005	1.035
Razred (viši)						.080	.083	3.317	.001	1.040
Tip škole (gimnazija)						-.057	.274	-2.331	.020	1.084
Strukturirano vrijeme						-.165	.016	-6.971	<.001	1.010
Nestrukturirano vrijeme						.535	.017	22.503	<.001	1.014
Korak 2: privrženost, predanost	.359	.029	26.60	2	1200					
Spol (muški)						.051	.179	2.169	.030	1.046
Razred (viši)						.069	.082	2.920	.004	1.046
Tip škole (gimnazija)						-.063	.271	-2.606	.009	1.102
Strukturirano vrijeme						-.104	.017	-4.201	<.001	1.145
Nestrukturirano vrijeme						.491	.017	20.407	<.001	1.083
Privrženost						-.088	.022	-3.370	.001	1.278
Predanost						-.132	.030	-4.921	<.001	1.348

Legenda: R²-koeficijent determinacije; ΔR²-promjena u koeficijentu determinacije; F-iznos F-omjera; df-stupnjevi slobode; β-standardizirani regresijski koeficijent; SE-standardna pogreška procjene; t-iznos t-testa za procjenu značajnosti prediktora; p-razina značajnosti vezana uz iznos t-testa; VIF-statistik za procjenu multikolinearnosti

Pregledom Tablice 4, vidljivo je kako same kontrolne varijable (Korak 1) objašnjavaju trećinu varijabiliteta kriterijske varijable *izloženost* (R²=.330), pri čemu je, sukladno očekivanjima, *izloženost* bila veća u mladića no u djevojaka, u višim u odnosu na niže razrede, te viša uz više vrijednosti varijable nestrukturirano slobodno vrijeme. S druge strane, a sukladno očekivanjima, *izloženost* je bila niža u učenika gimnazija u odnosu na učenike strukovnih škola, te niža uz više vrijednosti varijable strukturirano slobodno vrijeme (Tablica 4, Korak 1). Uvođenjem prediktora *privrženost* i *predanost* (Tablica 4, Korak 2), vrijednost koeficijenta determinacije je povećana (ΔR²=.029, F(2/1200)=26.60; p<.001), te se odnosi kontrolnih varijabli s kriterijem nisu bitnije promijenili (Tablica 4, Korak 2). Sukladno očekivanjima, više razine *privrženosti* (β= -.088, t=-

3.370; $p=.001$), kao i više razine *predanosti* ($\beta=-.132$, $t=-4.491$; $p<.001$), povezane su s nižim vrijednostima *izloženosti*.

Postoje li razlike između djevojaka i mladića u odnosu privrženost/predanost – izloženost?

Kako bismo ispitali razlikuje li se odnos vezanost za školu – *izloženost* u djevojaka i mladića, kriterijska varijabla analizirana je u dva hijerarhijska regresijska modela, po jedan za svaki od prediktora od primarnog interesa (*privrženost* školi i *predanost* izvršavanju školskih obveza). U oba su modela u prvom koraku uvedene kontrolne varijable (razred, tip škole, te strukturirano i nestrukturirano vrijeme). U drugom bloku uvedene su varijable *privrženost* i *predanost*, te spol kao potencijalni moderator od interesa. U trećem koraku uvedena je interakcijska varijabla *privrženost – spol* (Tablica 5), odnosno *predanost – spol* (Tablica 6). Kontrolne varijable prvog bloka objasnile su trećinu varijabilnosti kriterija ($R^2=.324$), a uvođenjem spola, te prediktora od primarnog interesa (*privrženost*, *predanost*), koeficijent determinacije dodatno je povećan ($\Delta R^2=.033$, $F(3/1200)=20.50$, $p<.001$) (Tablica 5, Tablica 6).

Kako je prikazano u Tablici 5, uvođenjem interakcijske varijable *privrženost – spol*, koeficijent determinacije tek je malo povećan ($\Delta R^2=.002$, $F(1/1199)=4.06$, $p<.001$), dok su odnosi prediktora prvog i drugog bloka s kriterijskom varijablom ostali praktično nepromijenjeni (Tablica 5). Uočena je interakcija između *privrženosti* i spola ($\beta= -.067$, $t=-2.014$; $p=.044$), tj. odnos *privrženosti* i *izloženosti* razlikuje se u djevojaka i mladića. Dok je u djevojaka povezanost *privrženosti* i *izloženosti* bila nulta i neznačajna ($\beta= -.040$, $t=-1.114$; $p=.266$), u mladića je bila nešto jasnije izražena, niska i negativna povezanost ($\beta= -.133$, $t=-3.870$; $p<.001$). Negativna povezanost između *privrženosti* i *izloženosti* izraženija je u mladića nego u djevojaka.

Tablica 5

Sažetak regresijske analize provedene u svrhu testa interakcije između *privrženosti* i spola u njihovom odnosu prema kriterijskoj varijabli (izloženost rizičnim ponašanjima).

Prediktori	Sažetak modela					Koeficijenti			
	R ²	ΔR ²	F	df1	df2	β	SE	t	p
Blok 1: kontrolne varijable	.324	.324	145.3	4	1203				
Razred (viši)						.081	.084	3.358	.001
Tip škole (gimnazija)						-.045	.271	-1.851	.064
Strukturirano vrijeme						-.166	.016	-6.991	<.001
Nestrukturirano vrijeme						.535	.017	22.458	<.001
Blok 2: spol, privrženost, predanost	.359	.033	20.5	3	1200				
Razred (viši)						.069	.082	2.920	.004
Tip škole (gimnazija)						-.063	.271	-2.606	.009
Strukturirano vrijeme						-.104	.017	-4.201	<.001
Nestrukturirano vrijeme						.491	.017	20.407	<.001
Spol (muški)						.051	.179	2.169	.030
Privrženost						-.088	.022	-3.370	.001
Predanost						-.132	.030	-4.921	<.001
Blok 3: privrženost x spol	.361	.002	4.06	1	1199				
Razred (viši)						.069	.082	2.920	.004
Tip škole (gimnazija)						-.061	.271	-2.507	.012
Strukturirano vrijeme						-.103	.017	-4.176	<.001
Nestrukturirano vrijeme						.490	.017	20.395	<.001
Spol (muški)						.051	.179	2.169	.031
Predanost						-.133	.030	-4.942	<.001
Privrženost x spol						-.093	.040	-2.014	.044
Privrženost u djevojaka						-.040	.030	-1.114	.266
Privrženost u mladića						-.133	.029	-3.870	<.001

Legenda: R² - koeficijent determinacije; ΔR² - promjena u koeficijentu determinacije; F - iznos F-omjera; df - stupnjevi slobode; β - standardizirani regresijski koeficijent; SE - standardna pogreška procjene; t - iznos t-testa za procjenu značajnosti prediktora; p - razina značajnosti vezana uz iznos t-testa

Kada je riječ o *predanosti*, za odnos *predanost* – *izloženost* nije uočena interakcija *predanosti* i spola (β= .024, t=.749; p=.454) (Tablica 6). Drugim riječima, odnos *predanosti* i *izloženosti* ne razlikuje se između djevojaka i mladića. I u djevojaka i u mladića, više razine *predanosti* povezane su s nižim razinama *izloženosti* u sličnom iznosu, s minimalnom razlikom

koeficijenata ($\beta = -.139$, $t = -4.030$; $p < .001$, u djevojaka, te $\beta = -.124$, $t = -3.370$; $p < .001$ u mladića) (Tablica 6).

Tablica 6

Sažetak regresijske analize provedene u svrhu testa interakcije između *predanosti* i spola u njihovom odnosu prema kriterijskoj varijabli (izloženost rizičnim ponašanjima)

Prediktori	Sažetak modela					Koeficijenti			
	R ²	ΔR^2	F	df1	df2	β	SE	t	p
Blok 1: kontrolne varijable	.324	.324	145.3	4	1203				
Razred (viši)						.081	.084	3.358	.001
Tip škole (gimnazija)						-.045	.271	-1.851	.064
Strukturirano vrijeme						-.166	.016	-6.991	<.001
Nestrukturirano vrijeme						.535	.017	22.458	<.001
Blok 2: spol, privrženost, predanost	.359	.033	20.50	3	1200				
Razred (viši)						.069	.082	2.920	.004
Tip škole (gimnazija)						-.063	.271	-2.606	.009
Strukturirano vrijeme						-.104	.017	-4.201	<.001
Nestrukturirano vrijeme						.491	.017	20.407	<.001
Spol (muški)						.051	.179	2.169	.030
Privrženost						-.088	.022	-3.370	.001
Predanost						-.132	.030	-4.921	<.001
Blok 3: predanost x spol	.359	.000	0.094	1	1199				
Razred (viši)						.069	.082	2.927	.003
Tip škole (gimnazija)						-.063	.271	-2.607	.009
Strukturirano vrijeme						-.104	.017	-4.200	<.001
Nestrukturirano vrijeme						.491	.017	20.398	<.001
Spol (muški)						.051	.180	2.169	.030
Privrženost						-.088	.022	-3.378	.001
Predanost x spol						.015	.052	.306	.760
Predanost u djevojaka						-.139	.038	-4.030	<.001
Predanost u mladića						-.124	.041	-3.370	<.001

Legenda: R² - koeficijent determinacije; ΔR^2 - promjena u koeficijentu determinacije; F - iznos F-omjera; df - stupnjevi slobode; β - standardizirani regresijski koeficijent; SE - standardna pogreška procjene; t - iznos t-testa za procjenu značajnosti prediktora; p - razina značajnosti vezana uz iznos t-testa

Rasprava

Cilj je ovog istraživanja bio doprinijeti razumijevanju načina i uvjeta pod kojima vezanost za školu, odnosno dvije dimenzije tog konstrukta – *privrženost* (školi) i *predanost* (izvršavanju

školskih obveza) – ostvaruju svoju zaštitnu funkciju u odnosu na rizična ponašanja adolescenata. Iako je pojam „rizična ponašanja“ (u adolescenciji) vrlo širok, za potrebe ovog istraživanja ograničili smo se na ona na koja se, u kontekstu adolescencije, tipično (ili najčešće) misli: pušenje, konzumaciju alkohola i/ili ilegalnih sredstava (DiClemente i sur., 1996). Nizom empirijskih istraživanja tijekom nekoliko desetljeća konzistentno je pokazana zaštitna funkcija *vezanosti za školu* (unatoč različitim poimanjima strukture samog konstrukta, te mjernim instrumentima kojima je kvantificiran) u odnosu na rizična ponašanja u adolescenciji, bilo da se radi o zlouporabi sredstava ovisnosti, delinkvenciji ili drugim antisocijalnim ponašanjima (Maddox i Prinz, 2003; Libbey, 2004; Oelsner i sur., 2011; Hughes i sur., 2015; Peng, 2019). Ti se nalazi uklapaju u, i podupiru teorijske postavke biopsihosocijalnog modela rizičnih ponašanja u adolescenciji (Sales i Irwin, 2013) i Modela socijalnog razvoja (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018). Prema tim teorijskim sustavima, sudjelovanje u rizičnom ponašanju definirano je međudnosom niza endogenih i egzogenih zaštitnih i rizičnih čimbenika. Postavke su tih modela usmjerene objašnjavanju pojave rizičnog ponašanja i uvjeta pod kojima mu se adolescent može oduprijeti, ovisno o (ne)ravnoteži zaštitnih i rizičnih elemenata. U tom kontekstu, zaštitna uloga *vezanosti* može se objasniti njenim doprinosom sposobnosti adolescenta da se u trenutku izloženosti odupre izazovu rizičnih ponašanja. Međutim, u nekim je istraživanjima činjenica „nalaženja“ u situacijama u kojima su takva ponašanja dostupna ili *izloženost* rizičnim ponašanjima, pokazana kao bitan prediktor stvarnog nastanka rizičnih ponašanja, tj. pušenja, te konzumacije alkohola i ilegalnih sredstava (Mićković, 2018). Taj nalaz, a u okviru Modela socijalnog razvoja, upućuje na mogući dodatni, komplementarni put kojim se ostvaruje zaštitna funkcija *vezanosti* (za školu): ona bi mogla doprinijeti i izbjegavanju nalaženja u situacijama izloženosti (rizičnim ponašanjima). Drugim riječima, prosocijalne veze sa školom, odnosno viši stupnjevi *privrženosti* i *predanosti* kao dviju dimenzija *vezanosti*, mogle bi biti povezane s nižim razinama izlaganja rizičnom ponašanju, ostvarujući na taj način svoju zaštitnu funkciju. Doista, u okviru Modela socijalnog razvoja, prvi “korak” puta prema antisocijalnom ponašanju upravo je percipiranje prilika za antisocijalno ponašanje (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018). Nadalje, s obzirom na utvrđene rodne razlike u odnosu *vezanost za školu – rizična ponašanja* koje upućuju na snažniju vezanost za školu, manju sklonost sudjelovanju u rizičnim ponašanjima te snažniji zaštićen učinak vezanosti za školu kad su u pitanju rizična ponašanja u djevojaka u odnosu na mladiće (Maddox i Prinz, 2003; Shears i sur., 2006; Oelsner i sur., 2011), slične bi razlike mogle biti prisutne i kada

je u pitanju odnos *vezanost za školu – izloženost rizičnim ponašanjima*. Štoviše, temeljne rodne razlike prisutne u školskom kontekstu, poput veće brige o akademskom uspjehu (Silverman, La Greca i Wasserstein, 1995; prema Pomerantz i sur., 2002), veće angažiranosti i postignuća te manjeg napuštanja škole (Lamote i sur., 2013, Wang i Eccles, 2012; prema Lietaert i sur., 2015), kao i veće brige oko udovoljavanja učiteljima u djevojaka u odnosu na mladiće (Moretti i Higgins, 1999, Pomerantz i sur., 2002; prema Shears i sur., 2006), mogle bi učiniti djevojke podložnijima usvajanju pozitivnih školskih normi, te posredno vezanost za školu utjecajnijim zaštitnim čimbenikom za izloženost rizičnim ponašanjima u djevojaka nego u mladića (Shears i sur., 2006). Specifično, očekivali smo da će veća vezanost za školu biti povezana s nižom razinom izloženosti rizičnom ponašanju, te da će ti zaštitni odnosi (negativna povezanost *privrženosti/predanosti* i *izloženosti*) biti izraženiji u djevojaka nego u mladića.

U kontekstu prvog istraživačkog problema, provedene regresijske analize potvrdile su povezanost izraženije *privrženosti*, odnosno *predanosti* i nižih razina *izloženosti* (rizičnom ponašanju), uz kontrolu za spol, dob (razred), tip škole koju učenici pohađaju, te strukturirano i nestrukturirano provođenje slobodnog vremena. Ti su nalazi sukladni teorijski postavljenim očekivanjima na temelju biopsihosocijalnog modela rizičnih ponašanja u adolescenciji (Sales i Irwin, 2013) i Modela socijalnog razvoja (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018), a podupiru stav kako vezanost za školu, osim što pomaže izgradnji otpornosti na izazov rizičnih ponašanja, doprinosi i izbjegavanju nalaženja u situacijama izloženosti (rizičnim ponašanjima). Valja uočiti i da je, u regresijskim modelima, odnos kontrolnih varijabli i kriterijske varijable izloženosti također bio sukladan teorijskim očekivanjima i prethodnim empirijskim nalazima: stupanj izloženosti rizičnim ponašanjima bio je veći u mladića nego u djevojaka (Maddox i Prinz, 2003; Oelsner i sur., 2011), u učenika viših u odnosu na učenike nižih razreda (Oelsner i sur., 2011), u učenika strukovnih škola (tj. nižih akademskih razina) u odnosu na učenike gimnazija (Henkel i Zemlin, 2016; Buja i sur., 2019), u učenika s višim vrijednostima na dimenziji nestrukturiranog provođenja slobodnog vremena, te onih s nižim vrijednostima na dimenziji strukturiranog slobodnog vremena (Thorlindsson i Bernburg, 2006; Kreski i sur., 2022). Ove su kontrolne varijable objasnile 33% varijance izloženosti rizičnom ponašanju, a dimenzije vezanosti za školu imale su tek 3% dodatnog doprinosa. Najveći samostalni doprinos u objašnjenju varijance izloženosti rizičnom ponašanju imala je varijabla provođenja slobodnog vremena u nestrukturiranim aktivnostima, što je s obzirom na sadržaj koji čini ove dimenzije i smisleno. K

tome, iako je korelacijska matrica ispitivanih varijabli uputila tek na niske povezanosti između *privrženosti/predanosti* i strukturiranog, odnosno nestrukturiranog slobodnog vremena, po sadržaju čestica koje formiraju te varijable logično je pretpostaviti da one reprezentiraju međusobno slična ili nadopunjujuća svojstva sudionika. Drugim riječima, moguće je da su učenici koji su privrženiji svojoj školi, više o njoj brinu i koji su posvećeni i predani izvršavanju svojih školskih zadataka ujedno i skloniji uključivanju u izvannastavne školske ili izvanškolske strukturirane aktivnosti koje ih dovoljno mentalno i fizički okupiraju da nemaju poriv ili vrijeme za nalaženje u prilikama u kojima su izloženi rizičnom ponašanju. Prosocijalne veze sa školom koja promiče vrijednosti poput uvažavanja akademskih težnji i postignuća, uvažavanja socijalnih normi te suradljivog i afirmativnog odnosa prema osoblju i vršnjacima, mogle bi se tako translirati i na druge socijalne kontekste, ostvarujući na taj način svoju zaštitnu funkciju kad je u pitanju rizično ponašanje.

U kontekstu drugog istraživačkog problema, treba reći kako postavke Modela socijalnog razvoja (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018), ali i empirijski podaci u području rodni razlika u akademskom kontekstu (Perry i Pauletti, 2011; Pomerantz i sur., 2002; Lietaert i sur., 2015; Shears i sur., 2006), otvaraju pitanje roda kao čimbenika koji može imati diferencijalni učinak na zaštitne utjecaje vezanosti za školu u odnosu na razne životne ishode, primjerice školski uspjeh, ali i rizična ponašanja (Maddox i Prinz, 2003). U odnosu na prvo istraživačko pitanje, ovdje je situacija nešto drugačija: dok u prvom istraživačkom problemu postojeći empirijski dokazi i teorijske postavke jednoznačno pokazuju da bi *privrženost* i *predanost* mogle biti negativno povezane s *izloženošću*, u drugom istraživačkom problemu empirijski su podaci kontradiktorni, a teorijski okvir dozvoljava mogućnost rodni razlika ali ne pruža temelje za jednoznačno definiranje očekivanja o njihovom smjeru. Naše je očekivanje, stoga, bilo da će postojati rodne razlike u odnosu *privrženost/predanost – izloženost*, a sukladno opažanjima o generalno izraženijoj vezanosti za školu, manjoj sklonosti sudjelovanju u rizičnim ponašanjima te snažnijem zaštitnom učinku vezanosti za školu kad su u pitanju rizična ponašanja u djevojaka u odnosu na mladiće (Maddox i Prinz, 2003; Shears i sur., 2006; Oelsner i sur., 2011), kao i temeljnim rodni razlikama u školskom kontekstu (Pomerantz i sur., 2002; Lietaert i sur., 2015; Shears i sur., 2006) očekivali smo da i negativan odnos *privrženost/predanost-izloženost* bude izraženiji u djevojaka. Kada je riječ o *privrženosti*, regresijska analiza upućuje na rodne razlike odnosa *privrženost – izloženost*. Točnije, negativna povezanost *privrženosti* i *izloženosti* nije

postojala u djevojaka, dok je u mladića bila jasno izražena. Ta su opažanja tek djelomično sukladna našim očekivanjima; rodne razlike postoje, ali opaženo nije sukladno očekivanju o smjeru moderacijskog učinka – negativna povezanost između *privrženosti* i izloženosti bila je izraženija u mladića nego u djevojaka. Jedno longitudinalno istraživanje na oko 20000 srednjoškolaca u Sjedinjenim Američkim Državama (6 razina razreda) (Kirkpatrick Johnson i sur., 2006) pokazalo je kako je vezanost za školu u djevojaka izraženija no u mladića u nižim razredima, a zatim je, u višim razredima, vezanost izraženija u mladića no u djevojaka. Istodobno, djevojke postižu bolje školske rezultate od mladića s približno sličnim razlikama u svim razredima. Autori su zaključili kako postoji određeni obrat (od nižih prema višim razredima) u odnosu „vezanost za školu - akademsko postignuće“ u djevojčica (Kirkpatrick Johnson i sur., 2006). Drugim riječima, uputili su na mogućnost da se moderatorski učinak spola na odnos vezanosti za školu i akademskog postignuća mijenja tijekom napredovanja od nižih prema višim razredima. Mogućnost da se moderatorski učinak spola na odnos vezanosti za školu i izloženosti rizičnim ponašanjima mijenja tijekom napredovanja od nižih prema višim razredima nismo mogli valjano provjeriti: u ovom su istraživanju prikupljeni transverzalni podaci, na temelju čega se potencijalno mogu detektirati trendovi, no takvi podaci ne uzimaju u obzir intraindividualne promjene i heterogenost sudionika, što u procjene unosi sustavnu grešku (Frees, 2004). Osim toga, ukupni broj mladića i djevojaka završnih (četvrtih) razreda u ovom je istraživanju ipak bio ograničen (Tablica 1), pogotovo ako se uzme u obzir daljnja raspodjela po tipu škole, što je nužno učiniti budući da je tip škole bio izrazito povezan s rizičnim ponašanjima (Tablice 4-6). Stoga bi procjene odnosa vezanosti za školu i izloženosti rizičnim ponašanjima u učenika viših (završnih) razreda bile neprecizne i dodatno podložne slučajnoj grešci.

Kada je riječ o *predanosti*, interakcija *predanost*spol* nije bila značajna. Drugim riječima, negativan odnos *predanosti* i *izloženosti* rizičnim ponašanjima, nije se razlikovao između mladića i djevojaka. Iako je smjer odnosa *predanost – izloženost* sukladan teorijskim očekivanjima na temelju Modela socijalnog razvoja (Catalano i Hawkins, 1996; Cambron i sur., 2018) i biopsihosocijalnog modela rizičnih ponašanja u adolescenciji (Sales i Irwin, 2013), ovakav je nalaz suprotan generalnom očekivanju o postojanju rodnih razlika u odnosu vezanosti za školu spram izloženosti rizičnom ponašanju (Perry i Pauletti, 2011; Pomerantz i sur., 2002; Lietaert i sur., 2015; Shears i sur., 2006; Maddox i Prinz, 2003). Iako se rezultati o nepostojećoj ili po smjeru neočekivanoj moderatorskoj ulozi spola u ovom istraživanju mogu percipirati kao nesukladni

teorijskim očekivanjima, želimo naglasiti da se i teorijska očekivanja, kao i većina empirijskih istraživanja koja ih podržavaju primarno odnose na rizična ponašanja [ili pak, akademsko postignuće, kako je opisano (Kirkpatrick Johnson i sur., 2006)] kao ishode od interesa. Naša kriterijska varijabla bila je *izloženost* (rizičnim ponašanjima). Iako je odnos *izloženost – rizično ponašanje* po svemu sudeći „blizak“ (tj. *izloženost* jest bitan prediktor *rizičnog* ponašanja) (Mićković, 2018), radi se ipak o dva različita ishoda. Unutar postojećih teorijskih okvira, moguće je pretpostaviti kako je *izloženost* jedan od medijatora (u nizu) odnosa vezanost za školu – rizična ponašanja (npr. vezanost za školu – *izloženost* – rizična ponašanja). Također, prikazani rezultati podudaraju se s rezultatima istraživanja Mihić i suradnika (Mihić i sur., 2022) na uzorku od skoro 10000 adolescenata-srednjoškolaca u dobi od 14 do 19 godina, iz 5 gradova u Hrvatskoj (Zagreb, Split, Osijek, Pula i Varaždin). Analiziran je, odvojeno po spolu, odnos *privrženosti* i *predanosti* (mjereno upitnikom „Kako si?“) i rizičnih ponašanja. Za rizično ponašanje koje se odnosi na pušenje, alkohol i ilegalna sredstva, a uz kovarijate dob, spol, i latentne varijable „zadovoljstvo obiteljskim odnosima“ i „zadovoljstvo komunikacijom unutar obitelji“, negativan odnos *privrženosti* i rizičnog ponašanja bio je prisutan u mladića, ali ne i u djevojaka. To je sukladno našim rezultatima o odnosu *privrženost – izloženost* (Tablica 5): jasna negativna povezanost u mladića, ali ne i u djevojaka. Odnos *predanosti* i rizičnih ponašanja bio je također negativan, a iznosom sličan u mladića i djevojaka (Mihić i sur. 2022), dok je u našem istraživanju (Tablica 6) slično opaženo za odnos *predanost - izloženost*. Dakle, rezultati Mihić i suradnika (2022) upućuju na moderatorsku ulogu spola za odnos *privrženost – rizična ponašanja*, a izostanak iste za odnos *predanost – rizična ponašanja*, i sukladni su našim rezultatima o moderatorskoj funkciji spola za odnos *privrženost – izloženost*, i izostanku iste za odnos *predanost – izloženost* (toj vrsti rizičnih ponašanja).

Metodološka ograničenja

Prikazano istraživanje ima nekoliko ograničenja. Anketna istraživanja s dragovoljnim sudjelovanjem inherentno su opterećena rizikom nekih sustavnih grešaka (Patten, 2017). Primjerice, pojedinci koji pristanu i oni koji ne pristanu sudjelovati u istraživanju mogu se sustavno razlikovati u svojstvima koja mogu bitno utjecati na strukturu i sadržaj informacija prikupljenih upitnikom. Naznake takve sustavne greške u ovom istraživanju vidljive su u Tablici 1 – od ukupno uključenih 321 gimnazijalaca, samo 77 (24%) bile su djevojke, a od 1569 učenika

strukovnih škola, 823 (52.5%) bile su djevojke. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske za kalendarsku godinu tijekom koje su podaci prikupljeni, to ne odgovara očekivanoj spolnoj strukturi gimnazijalaca (gdje je nešto više djevojaka nego mladića), a niti spolnoj strukturi učenika strukovnih škola (gdje je nešto više mladića nego djevojaka) u Republici Hrvatskoj i Primorsko-goranskoj županiji (Državni zavod za statistiku RH 2013).

Nadalje, greška može nastati i uslijed davanja socijalno poželjnih odgovora ili pak osjećaja „obaveze“ za sudjelovanjem, što može rezultirati svjesno ili nesvjesno iskrivljenim ili „lažnim“ odgovorima, primjerice, ekstremnim (kao odraz bunta) ili sustavno neutralnim (kao odraz nezainteresiranosti). Konačno, i kada su odgovori rezultat realne samoprocjene, tipično se radi o odabiru jedne od ponuđenih mogućnosti, što u odnosu na objekt pitanja daje samo površan uvid. Primjerice, specifično pitanja vezana za uporabu sredstava ovisnosti (koje? kada? koliko često?) daju šturu informaciju bez uvida u dublji kontekst (Patten, 2017). Navedena je ograničena nemoguća u potpunosti izbjeći u ovakvom tipu istraživanja.

U odnosu na istraživački problem u kojem su ispitane spolne razlike odnosa „vezanost za školu – izloženost rizičnim ponašanjima“, određeno ograničenje proizlazi i iz činjenice da uzorkovanje nije stratificirano po spolu, pa su u pojedinim dijelovima uzorka (primjerice, gimnazijalci, učenici 4. razreda), mladići ili djevojke mogli biti pre- ili podzastupljeni u odnosu na predmetnu populaciju. No, generalno, opravdano je reći kako je odnose opažene u ovom uzorku moguće poopćiti na srednjoškolce u predmetnoj županiji, a vrlo vjerojatno i u cijeloj Republici Hrvatskoj, unatoč mogućim razlikama u zastupljenosti većih urbanih sredina (npr. Grad Zagreb ili Zagrebačka županija u odnosu na Primorsko-goransku), ili socioekonomskim razlikama između pojedinih područja (npr. Vukovarsko-srijemska županija u odnosu na Primorsko-goransku). Poopćljivost opaženih odnosa na druge sredine, s drugačijom organizacijom školstva i, shodno, drugačijim rasponom dobi srednjoškolskih učenika i/ili zastupljenosti spolova nije izvjesna.

Osim o strukturiranom i nestrukturiranom provođenju slobodnog vremena, varijable koje su uz spol, dob (razred) i tip škole razmotrene kao relevantni faktori u prikazanom istraživanju, upitnik „Kako si?“ prikuplja podatke i o učenikovom odnosu s roditeljima i unutar obitelji, samopoimanju, određenim psihološkim simptomima/smetnjama, zadovoljstvu životom, optimizmu, odnosu s drugim učenicima. Ti bi čimbenici također mogli interferirati s odnosom privrženost/predanost – izloženost (rizičnim ponašanjima), a u ovdje prikazanim regresijskim modelima nisu uzeti u obzir. Iako je pojam „rizična ponašanja“ dosta širok, te uključuje i kockanje,

rizično spolno ponašanje, rizično ponašanje u prometu, a može se proširiti i na oblike asocijalnih i delinkventnih ponašanja (DiClemente i sur. 1996), u ovom smo ga istraživanju ograničili na pušenje, konzumaciju alkohola i konzumaciju ilegalnih sredstava ovisnosti. Dakle, kriterij „izloženost“ odnosio se na te specifične vidove rizičnih ponašanja, budući da su to najčešći oblici, i općenito (DiClemente i sur. 1996), a i u ovom istraživanju. Ne može se isključiti mogućnost da bi odnos „vezanost – izloženost (rizičnim ponašanjima)“ bio drugačiji, ili da bi rodne razlike bile drugačije od opaženih, da se kriterij „izloženost“ odnosio na sve oblike rizičnih ponašanja. Međutim, to u ovom istraživanju nije bilo moguće provjeriti budući da su ti „ostali“ oblici rizičnih ponašanja tek sporadično zabilježeni.

Praktične implikacije i preporuke za buduća istraživanja

U mjeri u kojoj je *izloženost* važan precipitirajući čimbenik za stvarni nastanak rizičnih ponašanja adolescenata, konkretno pušenja, konzumacije alkohola ili ilegalnih sredstava, prikazani rezultati ističu ponašajne oblike vezanosti za školu (*predanost* školskim obavezama) kao važnije od emocionalnih (*privrženost* školi) u smislu zaštite od te vrste rizičnih ponašanja – i u mladića i u djevojaka. To je sukladno opažanjima o spolno-neovisnoj „zaštitnoj“ ulozi *predanosti* u odnosu na tu vrstu rizičnih ponašanja u većem uzorku srednjoškolaca iz 5 hrvatskih gradova (Mihić i sur., 2022). I prikazani i opisani (Mihić i sur., 2022) rezultati ne nječu važnost *privrženosti* u tom smislu, ali naglašavaju rodno-determiniranu razliku – u djevojaka, ta komponenta vezanosti za školu, čini se, nije (toliko) bitna u smislu prevencije izloženosti i posljedične prakse rizičnih ponašanja. Time se, potencijalno, *predanost* identificira kao mogući važan objekt preventivnih mjera. Međutim, tu bi hipotezu trebalo evaluirati u longitudinalnoj studiji u kojoj bi se mogle detektirati snažnije indikacije o kauzalitetu, te važni medijatori i moderator.

Zaključak

Cilj je ovog istraživanja bio ispitati odnos konstrukta vezanosti za školu, tj. svake od njegovih dviju dimenzija (*privrženost* školi, *predanost* izvršavanju školskih obveza) i *izloženosti* rizičnim ponašanjima – konzumaciji alkohola, ilegalnih sredstava i pušenja, te ispitati moguće razlike u tom odnosu između mladića i djevojaka. Na uzorku od 1931 učenika srednjih škola Primorsko-goranske županije ispitanih primjenom upitnika „Kako si?“ u ovom je istraživanju pokazano kako su dvije domene vezanosti za školu – *privrženost* (školi) i *predanost* (izvršavanju školskih obaveza) – nisko negativno povezane s *izloženošću* rizičnim ponašanjima, tj. pušenju, alkoholu, i ilegalnim sredstvima. Nadalje, rodne razlike u povezanosti između dimenzija vezanosti za školu i izloženosti rizičnim ponašanjima, tj. pušenju, alkoholu i ilegalnim sredstvima, razlikuju se ovisno o dimenziji vezanosti za školu; negativan odnos *privrženosti* i *izloženosti* izraženiji je u dječaka nego u djevojčica, dok je negativan odnos *predanosti* i *izloženosti* kvantitativno sličan u oba spola.

Literatura

- Akers, R.L., Krohn, M.D., Lanza-Kaduce, L. i Radosevich, M. (1979). Social learning and deviant behavior: a specific test of a general theory. *American sociological review*, 44(4), 636-655.
- Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Naklada Slap.
- Bozzini, A.B., Bauer, A., Maruyama, J., Simoes, R. i Matijasevich, A. (2021). Factors associated with risk behaviors in adolescence: a systematic review. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 43(2), 210-221. doi:10.1590/1516-4446-2019-0835
- Buja, A., Mortali, C., Mastrobattista, L., Minutillo, A., Pichini, S., Genetti, B., Vian, P., Andreotti, A., Grotto, G., Baldo, V. i Pacifici, R. (2019). Pathways connecting socioeconomic variables, substance abuse and gambling behaviour: a cross-sectional study on a sample of Italian high-school students. *BMJ Open*, 9(11), e031737. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-031737>
- Cambron, C., Catalano, R.F. i Hawkins, J.D. (2018). The social development model. U: *The Oxford handbook of developmental and life-course criminology*, Farrington, D.P., Kazemian, L. i Piquero, A.R. (ur), Oxford University Press, str. 224-247.
- Catalano, R.F. i Hawkins, J.D. (1996). *The Social Development Model: A Theory of Antisocial Behavior*. U: *Delinquency and crime: current theories*, Hawkins, J.D. (ur), Cambridge University Press, New York, str. 149-197.
- DiClemente, R., Hansen, W.B. i Ponton, L.E. (1996). *Handbook of Adolescent Health Risk Behavior*. Springer Science & Business Media, LLC.
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2013). Srednje škole. Kraj školske godine 2011./2012. i početak školske godine 2012./2013. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/08-01-03_01_2013.html.
- Eccles, J. S. i Roeser, R. W. (2011). Schools as Developmental Contexts During Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 225–241. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00725.x>
- ESPAD Group (2020), ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Frees, W.E. (2004). *Longitudinal and panel data. Analysis and applications in the social sciences*. Cambridge University Press.
- Henkel, D. i Zemlin, U. (2016). Social Inequality and Substance Use and Problematic Gambling Among Adolescents and Young Adults: A Review of Epidemiological Surveys in Germany. *Current Drug Abuse Reviews*, 9(1), 26–48. <https://doi.org/10.2174/1874473709666151209114023>

- Hughes, J. N., Im, M. i Allee, P. J. (2015). Effect of school belonging trajectories in grades 6–8 on achievement: Gender and ethnic differences. *Journal of School Psychology, 53*(6), 493–507. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2015.08.001>
- Kirkpatrick Johnson, M., Crosnoe, R. i Thaden, L.L. (2006). Gendered Patterns in Adolescents' School Attachment. *Social Psychology Quarterly, 69*(3):284-295. <https://doi.org/10.1177/019027250606900305>
- Kreski, N. T., Cerdá, M., Chen, Q., Hasin, D. S., Martins, S. S., Mauro, P. M., Olfson, M. i Keyes, K. M. (2022). Adolescents' Use of Free Time and Associations with Substance Use from 1991 to 2019. *Substance Use & Misuse, 57*(13), 1893–1903. <https://doi.org/10.1080/10826084.2022.2115849>
- Kristjansson, A. L., James, J. E., Allegrante, J. P., Sigfusdottir, I. D., & Helgason, Á. R. (2010). Adolescent substance use, parental monitoring, and leisure-time activities: 12-year outcomes of primary prevention in Iceland. *Preventive Medicine, 51*(2), 168–171. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2010.05.001>
- Levy, S. J., Williams, J. F., Ryan, S. A., Gonzalez, P. K., Patrick, S. W., Quigley, J., Siqueira, L., Smith, V. C. i Walker, L. R. (2016). Substance Use Screening, Brief Intervention, and Referral to Treatment. *Pediatrics, 138*(1). <https://doi.org/10.1542/peds.2016-1211>
- Libbey, H. P. (2004). Measuring Student Relationships to School: Attachment, Bonding, Connectedness, and Engagement. *Journal of School Health, 74*(7), 274–283. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08284.x>
- Lietaert, S., Roorda, D. L., Laevers, F., Verschueren, K., & De Fraine, B. (2015). The gender gap in student engagement: The role of teachers' autonomy support, structure, and involvement. *British Journal of Educational Psychology, 85*(4), 498–518. <https://doi.org/10.1111/bjep.12095>
- Maddox, S. J., & Prinz, R. J. (2003). School bonding in children and adolescents: conceptualization, assessment, and associated variables. *Clinical child and family psychology review, 6*(1), 31–49. <https://doi.org/10.1023/a:1022214022478>
- Mičković, M. (2018). *Odrednice korištenja sredstva ovisnosti među srednjoškolicima*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Miech, R. A., Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., Schulenberg, J. E. i Patrick, M. E. (2022). Monitoring the Future national survey results on drug use, 1975–2021: Volume I, Secondary school students. Ann Arbor: Institute for Social Research, The University of Michigan. Available at <http://monitoringthefuture.org/pubs.html#monographs>
- Mihić, J., Skinner, M., Novak, M., Ferić, M. i Kranželić, V. (2022). The importance of family and school protective factors in preventing the risk behaviours of youth. *International Journal*

of Environmental Research and Public Health, 19, 1630.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19031630>

- Novak, M., Parr, J.N., Ferić, M., Mihić, J. i Kranželić, V. (2021). Positive youth development in Croatia: school and family factors associated with mental health of Croatian adolescents. *Frontiers in Psychology* 11; 611169. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.611169>
- Oelsner, J., Lippold, M. A., & Greenberg, M. T. (2011). Factors Influencing the Development of School Bonding Among Middle School Students. *Journal of Early Adolescence*, 31(3), 463–487. <https://doi.org/10.1177/0272431610366244>
- Patten, M.L. (2017) *Questionnaire Research: A practical guide*. Routledge.
- Peng, W., Li, D., Li, D., Jia, J., Wang, Y. i Sun, W. (2019). School disconnectedness and Adolescent Internet Addiction: Mediation by self-esteem and moderation by emotional intelligence. *Computers in Human Behavior*, 98, 111–121. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.04.011>
- Perry, D. S., & Pauletti, R. E. (2011). Gender and adolescent development. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 61–74. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00715.x>
- Pomerantz, E., Altermatt, E. i Saxon, J. (2002). Making the Grade but Feeling Distressed: Gender Differences in Academic Performance and Internal Distress. *Journal of Educational Psychology*, 94(2), 396-404. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.94.2.396>
- Roviš, D. i Bezinović, P. (2011). Vežanost za školu – analiza privrženosti školi i predanosti obvezama kod srednjoškolaca. *Sociologija i prostor* 190(2), 185-208.
- Roviš, D., Bezinović, P. i Bašić, J. (2015). Interactions of school bonding, disturbed family relationships and risk behaviours among adolescents. *Journal of School Health*, 85, 671-679.
- Sales, J.M. i Irwin, C.E. Jr. (2013). A Biosychosocial Perspective of Adolescent Health and Disease. U: *Handbook of Adolescent Health Psychology*. O'Donohue, W.T., Benuto, L.T. i Woodward Tolle, L. Springer, str. 13-29.
- Shears, J., Edwards, R. W., & Stanley, L. R. (2006). School Bonding and Substance Use in Rural Communities. *Social Work Research*, 30(1), 6–18. <http://www.jstor.org/stable/42659609>
- Spring, B., Moller, A. C. i Coons, M. (2012). Multiple health behaviours: overview and implications. *Journal of Public Health*, 34(suppl 1), i3–i10. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdr111>
- Steinberg, L. (2020). *Adolescence*. McGraw-Hill.

Thorlindsson, T. i Bernburg, J.G. (2006). Peer groups and substance use: examining the direct and interactive effect of leisure activity. *Adolsecence*, 41(162), 321-339.

Prilozi

Prilog 1. Faktorska struktura vezanosti za školu dobivena analizom glavnih komponenti nakon provedene *varimax* rotacije (N=1662).

Čestice vezanosti za školu upitnika "Kako si?"	Privrženost	Predanost
Zadovoljan sam svojim nastavnicima	.778	
Nastavnici nas poštuju i pažljivi su prema nama	.715	
Ostvarujem dobru komunikaciju s nastavnicima	.706	
Nastavnici su zainteresirani za predmet koji predaju	.693	
Moji nastavnici potiču kreativnost učenika	.684	
Škola mi omogućuje praktičnu primjenu gradiva	.683	
Škola me potiče na razmišljanje i stvaranje novih ideja	.683	
Sadržaj većine predmeta je zanimljiv	.648	
Redovito učim		.783
Kada nam je najavljen usmeni ili pismeni ispit, planiram kada ću i koliko učiti		.769
Dobro planiram svoje dnevne obveze i aktivnosti		.738
Trudim se biti što bolji učenik		.717
Dobro znam rasporediti slobodno aktivnosti i učenje tako da sve stignem		.697

Prilog 2. Popis tvrdnji korištenih u oblikovanju varijabli strukturiranog i nestrukturiranog slobodnog vremena te izloženosti rizičnim ponašanjima.

Strukturirano vrijeme	
<i>Strukturirano slobodno vrijeme</i>	<i>Sport, rekreacija, hobi</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Posjećujem kulturna događanja (izložbe, kazalište, kino) • Bavim se društveno korisnim radom • U školi sudjelujem u slobodnim aktivnostima • Čitam knjige (beletristiku) • Pohađam tečajeve stranih jezika • Sviram neki instrument • Uključen sam u planinare, izviđače i sl. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bavim se fizičkom rekreacijom/sportom • Treniram u nekom sportskom klubu • Bavim se nekim hobijem <p><i>Priroda, ljubimci</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pomažem u poljoprivrednim poslovima • Brinem se o kućnom ljubimcu • Vikende provodim u prirodi

Nestrukturirano vrijeme	
<i>Izlasci s društvom</i>	<i>Nestrukturirano druženje</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Vrijeme provodim u klubovima (disco i sl.) • Večernji izlazak mi završava u jutarnjim satima • Odlazim na tulumе • Vrijeme provodim u kafiću • Izlazim s dečkom/curom • Odlazim na rock koncerte, rave-parties i sl. • Vrijeme provodim u klubovima (disco i sl.) 	<ul style="list-style-type: none"> • S društvom odlazim na skrovića mjesta (park i sl.) • S prijateljima lutam, “istražujem” naokolo • Družim se s prijateljima na cesti, u kvartu • Radnim danom izlazim navečer

Izloženost rizičnim ponašanjima
<ul style="list-style-type: none"> • Izlazim na mjesta gdje se okupljaju ljudi koji koriste droge • Događalo mi se da mi je netko pokušao prodati marihuanu ili neku drugu drogu • U mom je društvu normalno da se pije pivo ili neko drugo alkoholno piće • Kad svi piju pijem i ja • Pušenje mojih školskih kolega utječe na to da i ja pušim • Volim se oblačiti drugačije od ostalih • Moji se prijatelji razlikuju od drugih ljudi • Za vrijeme odmora pušim u školskom WC-u

Prilog 3. Zasebne matrice bivarijatnih korelacija između ispitivanih varijabli za djevojke (N=907) i mladiće (N=971).

Tablica 1

Matrica bivarijatnih korelacija (Pearsonovi koeficijenti korelacije) između ispitivanih varijabli na uzorku djevojaka (N=907).

	Razred	Tip škole	StrVr	NestrVr	Privržen	Predan	Izložen
Razred	-						
Tip škole	.175***	-					
StrVr	-.011	.155***	-				
NestrVr	.064	-.068	-.085*	-			
Privržen	-.047	-.001	.285***	-.153***	-		
Predan	-.045	.132***	.285***	-.252***	.441***	-	
Izložen	.131***	.010	-.206***	.524***	-.242***	-.327***	-

Legenda: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; Tip škole (1-gimnazija, 2-strukovna); StrVr-Strukturirano vrijeme; NestrVr-Nestrukturirano vrijeme; Privržen-Privrženost; Predan-Predanost; Izložen-Izloženost

Tablica 2

Matrica bivarijatnih korelacija (Pearsonovi koeficijenti korelacije) između ispitivanih varijabli na uzorku mladića (N=971).

	Razred	Tip škole	StrVr	NestrVr	Privržen	Predan	Izložen
Razred	-						
Tip škole	.184***	-					
StrVr	-.002	.094**	-				
NestrVr	.073*	-.106**	-.090*	-			
Privržen	-.031	-.009	.297***	-.163***	-		
Predan	-.083*	.095**	.316***	-.213***	.462***	-	
Izložen	.097**	-.024	-.119**	.515***	-.238***	-.262***	-

Legenda: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; Tip škole (1-gimnazija, 2-strukovna); StrVr-Strukturirano vrijeme; NestrVr-Nestrukturirano vrijeme; Privržen-Privrženost; Predan-Predanost; Izložen-Izloženost

Prilog 4. Analiza standardiziranih reziduala iz „punog“ regresijskog modela za analizu odnosa *privrženost/predanost - izloženost* iz Tablice 4.

